

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Koningshof

En hij toonde mij een rivier van water des levens, helder als kristal, ontspringende uit den troon van God en van het Lam. Midden op haar straat en aan weerszijden van van de rivier staat het geboomte des levens, dat twaalf maal vrucht draagt, iedere maand zijn vrucht gevende; en de bladeren van het geboomte zijn tot genezing der volkeren. En niets vervloekts zal er zijn. En de troon van God en van het Lam zal daarin zijn en zijn dienstknechten zullen Hem vereren, en zij zullen zijn aangezicht zien en zijn naam zal op hun voorhoofden zijn.

Openb. 22 : 1-4.

Zó groot is de heerlijkheid der kerk, dat het beeld van de bruid ontoereikend is om van haar te zeggen, wat gezegd moet worden. Het beeld van de stad moet daarbij komen.

En nog is het einde niet. De stad, als vervulling van het allerheiligste in tabernakel en tempel, is tevens een hof, schoon als de hof van Eden. Met woorden die aan Gen. 2 zijn ontleend, beschrijft Johannes haar als een paradijs, een koninklijke lusthof. Maar dan een paradijs, dat Edens hof nog overtreft. De levenskrachten die God schonk aan het eerste mensenpaar zijn in de kerk vermenigvuldigd. Het is een stroom van levenswater, die zonder enige vertroebeling de hof doorsnijdt.

Een stroom, die rechtstreeks opwelt uit de troon van God, die Herschepper is geworden en Wiens troon daarom ook is de troon van het Lam.

Reeds onder het Oude Verbond was er de werkelijkheid van een Koningsstad, die geen watergebrek kende. Een rivier — haar stromen verheugen de stad Gods, de heiligste onder de woningen des Allerhoogsten, zo werd reeds van het oude Jeruzalem gezongen (Ps. 46 : 5).

Maar ook was reeds voorzeggd, dat er een nieuw Jeruzalem zou komen, waarin het water overvloediger zou zijn. Ezechiël (47 : 1-12) en Zacharia (14 : 8) hebben gesproken van water komende uit het heiligdom, dat ver buiten de perken van de oude stad zou vloeien, leven brengend aan het dorre land. Nu is de werkelijkheid gekomen; de stad, die schier onmeetbare dimensies heeft, wordt overal van levenskracht voorzien. Het heil in Christus wordt op Goddelijk milde wijze in de kerk gedistribueerd.

En hoe groot de levenwekkende kracht van dit heil is blijkt uit de beplanting, die aan beide zijden van de stroom gevonden wordt. De éne boom des levens uit de hof van Eden heeft plaats gemaakt voor een eindeloos getal van levensbomen. Al het geboomte van de hof draagt nu permanent de vruchten, die het eeuwig leven schenken en garanderen. En zelfs de bladeren der bomen zijn vol van levenskracht.

Is dit een toekomstbeeld, een heerlijkheid die stráks pas komen zal, als Christus' wederkomst heeft plaats gehad?

Zeker, de glorie van de nieuwe aarde zal zich zó vertonen. Maar de werkelijkheid van stráks, is geen tegenstelling tot de werkelijkheid van nú. Stráks zal er niet anders meer zijn, dan deze lusthof. Nú is er op de aarde nog veel doodsmacht. Maar in de kerk, daar is het toch reeds zó. Daar zijn de levenskrachten. En vandaar gaan ze uit, om de doodsmacht te verdrijven. Hoe kan Johannes anders zeggen, dat de bladeren van het geboomte zijn tot genezing der heidenen?

Zo is het in de kerk. Daar is de overvloed van levensmiddelen. En als deze levenskracht niet uitbreekt met geweld, dan komt het dáárvan, dat wij niet drinken en eten; dat wij temidden van de overvloed in hongerstaking gaan.

Alles ligt gereed. Van alle bomen in de hof mogen we vrij eten en van het water mogen we vrij drinken. Het kost niets; alles wordt uit genade gegeven, gelijk geschreven staat: „O, alle dorstigen komt tot de wateren, en gij die geen geld hebt, komt, koopt en eet, ja komt koopt zonder geld en zonder prijs“.

En als we komen en eten en drinken, dan breekt het leven door; het water dat we drinken wordt tot stromen van levend water, die uit ons binnenste vloeien (Joh. 7 : 38).

We hebben vrije toegang tot het water en tot de levensbomen. Want de Konings-

hof staat open voor het Koningshof, het paleispeproneel, de dienstknechten de hovelingen, die den Koning vereren. Zij hebben overal vrije toegang. De cherubs, die de weg naar Edens hof versperden, dragen geen flikkerend zwaard meer om de toegang naar de boom des levens te verhinderen, sedert het moment waarop het Lam hen passeerde om zich bij den Vader te zetten in de troon (Openb. 5 : 7). En ook de cherubs, die het allerheiligste bewaakten, verhinderen niet meer het toegaan tot het paleis des Konings.

Zij, de hovelingen, mogen vrij in en uitgaan. Ze zullen het aangezicht van de Koning zien en blijven leven. Want geen vervloeking is er meer, nu het Lam tot vloek geworden is, opdat wij met de zegen zouden worden vervuld.

Wij zijn het hof des Konings. De dienstknechten, die steeds voor Hem gereed staan.

Als we dan maar willen dienen: den Koning, en elkaar, en den naaste. Want slechts zij die dienen en die niet anders willen dan dienen, zijn de ware, de levende leden der kerk. Hovelingen, die willen heersen, zijn rebellen; voor hen zal geen blijvende plaats in de hof zijn, ook al hebben ze zich daar in weten te dringen. Lieden die wel in de hof zijn, maar die tot het hof niet behoren. Het hof bestaat uit dienstponeel. Dienstponeel, dat eenmaal met Christus als koningen zal heersen tot in alle eeuwigheden.

Utrecht.

W. G. V.

Het beleg en ontzet van Leiden in 1574

(V)

Het werd september: alle beloften ten spijt was er vanaf de muren nergens water te zien. Op de tweede september begon de vleesdistributie in de Pieterskerk. De situatie werd kritiek. We bezitten een brief die Bronckhorst op de eerste september aan zijn vrouw, die buiten de stad was, schreef. Daarin staat hij voor ons, deze oudhollandse regent, uit het beste hout gesneden, gelovig, onverzettelijk trouw aan de zaak van de opstand. Honger en pest, zo schreef hij zijn vrouw, troffen rijk en arm. Hij droeg echter zorg voor een rechtvaardige distributie:

„Wij moeten patiencie hebben ende ons met God vertroosten. Ick en hebbe noch ter tijt het quaetste nyet, mijn verdriet den armen. Ick hebbe zoe veel gedaen, dat men het vleys den rijcken geeft voor geldt tot een tamelicke prijse ende den armen voor nyet in plaetse van broot, 't welken wij meest hebben van noode. Indyen wij nyet en werden ontset, wij moeten van honger sterven ofte deurvechten“.

Wat het ontzet betreft:

„Ick hoope, dat die Staeten met Godts hulpe ons sullen in alder vliet ende diligentie assisteren met den eersten volghende heurluyder belofte. Wij en vernemen noch ter tijt van 't waeter nyet, hoewel men ons heeft gescreven (denk aan de brieven van 29 augustus) datter alle dijcken in Delflant ende

Schyelant zijn deurgestecken ende datter veel ontsets voorhanden es“.

Bronckhorst was een vroom man:

„Seecker. seecker, ick betrouwe mijn alleenlycke upte genade ende hulpe van den almoeghenden ende machtighen Godt: vermalidijt zij den mensche, die hem op menschen verlaet“.

Hij verlangde naar bericht van zijn vrouw: geen wonder. Hij liet dat merken in één zin:

„Ick verlange nae een brief“.

Zij moest niet denken dat hij de moed verloor. Hij eindigde zijn brief:

„Geschreven binnen der stede van Leyden met goede moet den eersten Septembris anno voorseyt“³⁵⁾.

Toen Bronckhorst deze brief schreef, waren zijn dagen geteld. Op zes september stierf hij aan de pest, midden in een zware crisis. Het volk was de eerste dagen van september roerig, het kon er met twee pond vlees in de vier dagen niet komen. Daar begon het mee. Op drie september kwam er vervolgens een flemende brief van Jan van Matenesse, die ongetwijfeld wist dat Bronckhorst doodziek was en de bevolking in een roerige stemming. Hij schreef, dat er nogmaals 600 oude goed getrainde spaanse soldaten in het kamp bij Leiderdorp waren aangekomen. En wat het ontzet door water betreft: Leiden lag hoger dan Schie- en Delfland, het was niet mo-

gelijk het water "tegen de berghen op te leijden". Indien de stad nu capituleerde stond Matenesse van Wybisma in eigen persoon borg voor een vrije aftocht van wie niet onder de Koning wilde leven³⁶⁾.

Valdez zelf probeerde een dag later door een brief op poten met één slag Leidens weerstand te breken. De eerste zin van zijn brief was als een mokerslag: "Obstinados Leidenses contra Dios y contra vuestro Rey y Senor" - Hardnekkige Leidenaars die u keert tegen uw God en uw Koning en Heer! Tot 6 september, zo verklaarde Valdez, kon de stad een deputatie zenden om over capitulatie te onderhandelen. Nu was er nog gratie te bekomen voor Mens, de Nortvickt (Jan van der Does), El Commissario Brunckhorst, en voor Piter Arias Burgomaestro: leuk die spaanse verhaspeling van hollandse namen. Valdez liet zijn ijzere vuist onder een fluwelen handschoen voelen: "maar wilt gij volharden in uw boos voornemen, geloof mij vrij, dat gij zult moeten passeren onder 't scherp mes der justitie (Pero si perseverays en vuestro ruyn propositio, creed me, que passareys por al Cuchillo de Justitia)³⁷⁾.

Van der Werff, die, nu Bronckhorst doodziek lag, de opperleiding had, durfde niet alleen een beslissing te nemen. Hij riep tegen maandag 6 september een vergadering bijeen van de vroedschap en de officieren van de schuttersvendels. Om zeven uur in de morgen begonnen zulke vergaderingen. Daar zaten ze nu, in een van de zalen van het raadhuis, de mannen, burgers en militairen, aan wier beslissing het lot van de stad en van heel Holland hing. De burgers hadden de stadsboden zien rondgaan, om de vergadering te convoceren en wachtten in spanning het resultaat van de besprekingen af. De ijzere hand van Dirk van Bronckhorst was machteloos, dat wisten ze. Van der Werff ging gebukt onder zijn verantwoordelijkheid. Wat moest hij doen? We beschikken over een ooggetuigeverslag van deze en enkele volgende vergaderingen, door Van der Does heet van de naald aan de Prins geschreven. Het verplaatst ons in het hart van de discussies over capitulatie of doorvechten tot het bittere eind.

Pieter Adriaanszoan weidde in zijn openingswoord uit over de ellendige toestand van de stad. Hij sprak over de eed van trouw eenmaal door de magistraat aan de Koning gezworen en over de beloften door de vijand in geval van capitulatie gedaan. Op de eed aan de Koning kwam hij tweemaal terug, over die aan de Prins zweeg hij, aldus Douza. De vergadering ging na opening in deliberatie. Jacob van der Does - als edele van Holland - kreeg het eerst het woord. Vastberaden pleitte hij voor doorvechten. Wat waren de beloften van Wybisma waard, die in een huwelijkszaak te Haarlem eerder zijn beloften gebroken had. En Valdez? Was hij geen gezworen vijand van de Nederlanden? Het water zou niet uit Delfland naar Rijnland kunnen komen? Wisten die van Gouda, Rotterdam en Schiedam, "watersteden sijnde", dan niet beter? Hadden zij hun landen laten inrunderen als ontzet niet mogelijk was? Had Valdez zo'n sterke krijgsmacht? Wist men dan niet hoe die wijd en zijd over zijn schansen verspreid was? Hij wilde zijn eed gestand doen en "goet ende lijf by de stede op setten". Beloften van genade? Waren zij de exempelen van Naarden, Zutphen, Haarlem en Mechelen vergeten? Stond Leiden niet in eed aan Zijne Excellentie? Zo ontzenuwde de oude jonker argument voor argument uit de brieven die ter tafel waren.

Zijn neef, Jan van der Does, kreeg als tweede het woord ("waerna ick, gevraecht sijnde"). Die aanbiedingen van pardon: het waren bedriegelijke verlokkingen en "gladde schelmery", ze waren de laatsten nog niet, er zouden er stellig meer komen. Indien de Leidenaars daarin traden, zouden ze terecht voor "eerlose en meenedige lantverraders ende eetbrekers" worden gehouden. In gelijke trant spraken Jan van Duivenvoorde, heer van Warmond en Foy van Broekhoven, baljuw van Rijnland. Daarna brak de verwarring los. De burgemeesters, schepenen en leden van de vroedschap verwierpen in grote meerderheid de fiere adviezen van de adel. Nood "breect eet", zeiden ze. De Staten hadden zelf hun eed gebroken, er was binnen drie maanden geen ontzet gekomen. Bovendien: ze stonden in eed bij de Koning. Het ging er thans om van de eed aan Zijne Excellentie gezworen, ontslagen te worden. De vergadering besloot een deputatie naar de Prins te zenden met het verzoek van de eed, aan hen gezworen, ontslagen te worden. De schrijver van het "Dach-verhael", die kennelijk de vergadering bijwoonde, voegde er veelbetekenend aan toe: "om daarnaer voorts gehandelt te werden

alst behooren soude", m.a.w. de naakte capitulatie! Van der Does was woedend. Met de officieren van de schutterij verzocht hij aantekening van tegenstem en voorts: "dat wy overstemt syn geweest"!

Dezelfde dag nog gingen brieven naar Valdez, waarin om vrijgeleide voor de deputatie naar Zijne Excellentie werd verzocht. Valdez vertrouwde de zaak niet en schreef acht september terug dat de deputatie besprekingen met hem diende te voeren. Indien dat bevredigend was, mochten ze doorreizen, in het tegengestelde geval kregen ze vrijgeleide om naar de stad terug te keren.

De dingen kunnen soms wonderlijk lopen. Op 7 september, een dag na de vergadering van de vroedschap, kwam er opnieuw een trompetter bij de Rijnsburgerpoort, thans van een burgerlijke autoriteit, die met de stad in onderhandeling wilde treden. Dat was Don Ferdinand de Lannoy, de door het spaanse bewind te Brussel aangestelde stadhouder over Holland en Utrecht. Hij resideerde in Utrecht en voerde het burgerlijk bewind over de bezette delen van Holland. Hij bood zijn goede diensten voor de stad aan bij de regering te Brussel. Zijn brief werd begeleid door een missive van niet minder dan tien glippers. Hij wilde kennelijk voor zich de eer van de capitulatie in de wacht slepen en gunde die niet aan Valdez. Deze prestigekwestie tussen Valdez en de stadhouder te Utrecht werd voor de spaanse zaak noodlottig³⁸⁾.

Opnieuw stond Van der Werff voor een moeilijke beslissing. Hij vond het geraden tegen 8 september weer een vergadering van de vroedschap te convoceren. Het ging er nog feller aan toe dan de vorige maal. De vergadering opende in sombere stemming. Van der Werff deelde mee dat de gouverneur van de stad in de nacht van zes op zeven september in de Heere gerust was. Er moesten terstond voorzieningen worden getroffen. Hij vroeg de oude Van der Does tijdelijk het bewind over de stad op zich te nemen. Deze weigerde: hij kon deze functie alleen aannemen uit handen van Zijne Excellentie. Hij voelde er niets voor in deze situatie de verantwoordelijkheid op zich te nemen. Hij wees uitdrukkelijk op de "dissentie" in de vergadering. Wel verklaarde hij zich bereid dagelijks op het stadhuis te komen: zodoende kon hij invloed oefenen zonder direkt verantwoordelijkheid te dragen. Daarna kwam de brief van Lannoy in bespreking, nu zonder de krachtige figuur van Bronckhorst op de achtergrond. Het moreel van de vergadering lag lager dan op maandag 7 september. Sommigen spraken ronduit van de leugenachtigheid van de Prins, hij had niet voor ontzet gezorgd. Men behoorde de aangeboden genade aan te nemen. Op dat moment greep Jan van Hout in. Als stadssecretaris vroeg hij de namen van hen, die voor overgave waren, te mogen notuleren³⁹⁾. Daar schrok de meerderheid voor terug. Zodoende kwam de vergadering tot zichzelf en nam het besluit de volgende dag brieven naar Lannoy te zenden van gelijke inhoud als aan Valdez. Van der Does verklaarde vierkant tegen dit besluit te zijn. Het was het begin van parlementeren met de vijand. Dreigend voegde hij er tegenover burgemeester Halfleiden, met wie hij in een scherpe discussie geraakte, aan toe, dat het te bezien stond of de schutterij wel met dit besluit zou meegaan (blijkbaar waren de officieren van de schuttersvendels voor deze vergadering niet geconvoceerd). De zaak ging hun niet aan? Hadden zij de stad niet in '72 "gereduceerd" onder de gehoorzaamheid aan Zijne Excellentie? Halfleiden en zijn medestanders zullen onrustig op hun stoelen geschoven hebben, toen Van der Does opgewonden verder ging en zei dat het grootste deel van de heren, die hier tegenwoordig waren, nauwelijks een vinger uitgestoken had om de stad tot de Prins te doen overgaan. Hier stond de man van de opstand tegenover de regenten, die destijds maar onwillig hadden meegedaan. Halfleiden reageerde fel. We moesten elkaar niet met het verleden lastig valen, vond hij. Als het op overgave aankwam, konden ook de mannen van het eerste uur verzekerd zijn van gratie. Van der Does ketste terug: "dat wy veel liever in ongenade van den vyandt dan in genade hadden te wesen". Waarom wachtte men niet een paar dagen tot er bericht van de Prins was? Van der Werff merkte op, dat hij het besluit tegenover de Prins wel kon verantwoorden en hem copieën zou sturen: een slap gebaar. Ondanks protest van Van der Does werden de uitgaande brieven mede namens de kapiteins en de wachmeesters van de schutterij ondertekend. Van der Werff bleef, als presiderend burgemeester, in deze vergadering ver beneden de maat⁴⁰⁾.

De stadsregering vroeg Valdez vrijgeleide voor

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF,
Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenbergen,
Slotlaan 220, Zeist

Abonnementprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

de brieven aan Lannoy. Deze was echter woedend dat Leiden over zijn hoofd in onderhandeling trad met de vertegenwoordiger van het burgerlijk bestuur. Hij schreef een hooghartige brief aan het bestuur van de stad en liet in het opschrift gevoelen, dat zij niet met de eerste de beste te doen hadden:

"Francisco de Valdez Maestro del Campo
General del Exercitio de su Magestad en
Hollando".

Het is alsof wij een plakkaat lezen van de heer Rijkscommissaris in de bezette Nederlandse gebieden. Hij gaf een paspoort voor twee dagen: allereerst om met hem te handelen, de brieven voor de stadhouder in Utrecht moesten open zijn. Valdez wilde weten, wat ze daar gingen bespreken.

Weer riep Van der Werff de vroedschap bijeen: tegen vrijdag tien september, nu voor de derde en laatste maal in die zwarte week. Van der Does' brieven zwijgen over deze vergadering. We hebben alleen een kort verslag in het "Dach-verhael". Van der Werff las nogmaals de brieven van Lannoy en Valdez. De vergadering kwam tot de conclusie, dat de heren het met "malcanderen omeens ende discord waeren", wie van hen beiden de autoriteit had. Daarom besloot de vroedschap eerst bericht van de Prins af te wachten. De vorige dag waren weer boden naar Rotterdam gegaan. Er kwam bezinning, de stad was in die tweede week van september door het oog van een naald gekropen.

(wordt vervolgd)

R. H. Bremmer

³⁵⁾ Die Haghe, 1924, blz. 442. De brief is ondertekend met "uwen goetwillighen ende welgunstigen man". Wij kennen de brief uit een gecollationeerd extract door Ernst, griffier van het Hof, die hem bij de leden van het Hof rondzond.

³⁶⁾ Orlers, blz. 496.

³⁷⁾ De spaanse tekst van Valdez' brieven bij Orlers.

³⁸⁾ Er is enig verschil in de datering van de brieven in de bronnen. Volgens het Dach-verhael kwamen de brieven van Wybisma en Valdez de vijfde in de stad, die van Lannoy de zevende. Volgens Orlers zijn de brieven gedateerd op 3, 4 en 5 september. Dat behoeft niet in strijd te zijn met de data van de aanbieding der brieven aan de stad. Fruin volgt het Dach-verhael.

³⁹⁾ "Maar also Jan van Hout seyde, de resolutien van eenen ygelijck te willen teyckenen bysondere, ten eynde in de pluralite van de stemmen te colligeren niet gedwaelt en werde, hebben de meesten hoop te vreden geweest, dat men van stonden aen aen Exc. soude scrijven...". Brieven Jan van der Does, blz. 7 (in "Oude verhalen enz.").

⁴⁰⁾ Volgens Van Vloten begreep Van der Werff "waarschijnlijk terecht, dat het eenige, wat men bij de jammerlijke zin der meerderheid van den raad, verkrijgen kon, het winnen van tijd was en eene den vijand om den tuin leidende, schoon-schijnende toenadering", a.w., blz. 157. Ook Fruytiers (2) trachtte reeds van der Werff te sauveren. Maar Fruin, a.w., rekent scherp af met Fruytiers bewering, dat het een krijgslist was, a.w., blz. 431, 432, hoewel hij Van der Werff nog enigszins spaart: "een moedig en getrouw man, maar niet in staat om zijn slechtgezinde ambtgenooten in bedwang te houden, veeleer geneigd om voor hun tegenstand te bukken", blz. 429.

Douza in zijn Oden oordeelt in gelijke zin:
Petri Hadridiano prole, viro quidem
Forti et fideli, sed domitos parum
Habente collegas, eoque
Saepe gradum cohibere iusso.

Van der Werff bleef in deze dagen onder de maat.

Het Evangelie van God voor de kerk in nood

TE BERDE

(II)

Laten we nog even op Gods woord door de profeet Zacharia letten.

Zacharia heeft in het begin van hoofdstuk 1 moeten zeggen: De Heere is op uw vadersen zeer toornig geweest. Bekeert u tot Mij, luidt het woord des Heeren. Weest niet gelijk aan uw vadersen. Dan zal Ik tot u weerkeren.

God zal dus tot hen weerkeren, als zij weerkeren tot Hem. Als ze eerlijk recht gaan spreken en elkander barmhartigheid bewijzen en in hun hart elkanders onheil niet beramen. Want om dat heel gewone gebod Gods bekommerden ze zich niet.

Maar dat is het nu juist: ze bekeren zich **niet**.

En dan? Dan kondigt God in hoofdstuk 8 de grote wending aan. Ik ben voor Sion in grote ijver ontbrand; in gloeiende ijver ben Ik er voor ontbrand.

God zegt: dat kán Ik niet verdragen, dat het er met mijn volk zó voorstaat. Ik kan hun ellende, die ze dubbel en dwars verdienen, niet aanzien. Ik wil dit niet langer: tégen mijn volk zijn, hen geselen, hen striemen. Nee, Ik keer weer tot Sion. En Ik ga wonen in Jeruzalem. Ik, die me van mijn volk had afgekeerd, — Ik zal me weer tot hen wenden.

Het is onbegrijpelijk dat God dit doet. Maar Hij doet het toch. Israël had het er helemaal niet naar gemaakt. Zelfs Gods genade in de bevrijding uit Babel had hen niet kunnen bewegen tot liefde en gehoorzaamheid, tot trouw en barmhartigheid, tot waarachtige terugkeer naar God.

Nu, zegt God, **dan zal Ik terugkeren naar hén**. Ik zal inplaats van vloek zegen over hen brengen. En dan volgen in hoofdstuk 8 de beloften van zegen elkaar op. Er zal weer rust en vrede zijn. De mensen zullen niet in de kracht van hun leven worden weggerukt door oorlogsgeweld. Want in Jeruzalem zullen de oude mannen en vrouwen onbekommerd van hun levensavond genieten. En de pleinen van de stad zullen klinken van het gejuich der spelende kinderen. Er zal overvloed zijn, want het zaad gedijt, de wijnstok geeft haar vrucht, het land geeft zijn opbrengst, de hemel geeft zijn dauw. En naar dit welvarende land, naar dit blijde leven, zullen teruggebracht worden allen die nog in de vreemde verkeren. Want: God verlost zijn volk uit het land van de opgang en uit het land van de ondergang der zon. Hij brengt ze terug en doet ze binnen Jeruzalem wonen. En ze zullen Hem tot een volk zijn en Hij zal hun tot een God zijn, in trouw en in gerechtigheid.

Op die laatste woorden moet u letten: **in trouw en in gerechtigheid**. Want dat is het eigenlijke, het hart, de kern van Gods zegen. Dat dit volk echt een volk voor Hem zal zijn, zoals Hij helemaal God voor dit volk is. Ze zullen zich werkelijk bekeren tot Hem. En Hem hun hart en hun leven geven. Ze zullen Hem liefhebben. En die liefde zal heel hun leven doorgloeien.

Dat is nog het allerwonderlijkste. Dat dit volk zich werkelijk helemaal tot de Heere bekeren zal. Of nee: dat de Heere dit volk zich zal doen omkeren naar Hem. **Hij** zal dat doen. **Hij** zal ze zover brengen.

Want God zei dat wel: bekeer u tot Mij, dan zal Ik terugkeren tot u. Maar wat kwam er van die bekering terecht? Hier en daar een aarzelend begin misschien. Maar het bleef allemaal zo half. Het zette niet door. Het was geen radicale omkeer.

En was dus heel Gods werk aan dit volk tevergeefs? Raakte Hij zijn volk voorgoed kwijt?

Ja, als het aan Israël lag, wel. Maar dat kan God niet dulden. En, terwijl Hij dus van zijn volk niets te verwachten heeft, terwijl Hij op de terugkeer van zijn volk niet rekenen hoeft, grijpt God zelf in. **Hij keert terug tot zijn volk**. En Hij keert zo ingrijpend tot hen terug, dat Hij hen daardoor doet terugkeren tot Hem. **Hij geeft aan zijn volk de bekering ten leven**.

Het is ongelooflijk. Tenminste voor de mensen. Ongelooflijk voor Gods eigen volk, dat God dit zou doen. Maar God zegt: al zou dit ook in de ogen van mijn volk te wonderlijk zijn, zou het dan ook in **mijn** ogen te wonderlijk zijn?

En zo moeten we dan ook de verzen 16 en volgende lezen. Daar zegt Zacharia het weer: spreekt waarheid onder elkander, beoefent eerlijke en heilzame rechtspraak in uw poorten, beraamt in uw hart elkanders onheil niet; hebt dan de waarheid en de vrede lief.

Dat is dus een gebod. Maar het is niet **alleen** een gebod. Want het is eerst een belofte: Ik zal het u geven. Keer weer tot Mij, — dat is het gebod. Maar eerst de belofte: Ik zal weerkeren tot u. En zo zal Ik u de bekering tot Mij géven.

* * *

En ja, als God **dat** doet, als Hij aan zijn volk geeft de waarachtige bekering tot Hem — dan is het ook geen wonder dat zelfs de heidenen op dit volk jaloers worden (vers 23). Dat tien heidenen zich verdringen om één Israël, die op het punt staat, naar Jeruzalem te gaan. Ze lopen achter hem aan en ze grijpen hem bij een slip van zijn jas vast. En ze zeggen: Toe, laat ons met je mee gaan. Laat ons niet achter. Want we willen mee naar Jeruzalem. We willen mee naar God, naar déze God. We hebben het immers **gezien: God is met jullie**. Dat hebben we gezien aan de zegen, waarmee Hij jullie leven vervulde. Dat hebben we gezien aan de bekering ten leven, die Hij jullie geschonken heeft. En dat maakt ons jaloers. Dat maakt ons begerig. Dat doet ons dorsten naar God, naar jullie God, zoals een hert dorst naar water.

God heeft hun de bekering ten leven gegeven. God is met hen. Dat is de kracht die zelfs de heidenen tot de kerk trekt. Dat is de kracht, die dus zeker ook de gelovigen, de kinderen van God naar elkaar trekt en aan elkaar verbindt.

God is met ons. **Dat** is het wonder van ons leven.

En als van dat wonder nu bitter weinig in ons leven te zien is? Als dat nu onze nood is, — dat we wel tegen elkaar zeggen en schreeuwen: je moet met mij gaan en doen als ik, terwijl we ondertussen zó tegen elkaar doen, zó met elkaar leven dat iedereen wel zeggen moet: dank je wel, ik zie bij hen niets van God. Ik zie alleen maar principes en hartstochtelijke strijd voor de waarheid en ik hoor alleen maar harde woorden en scherpe verwijten. En ik proef slechts bitterheid en wantrouwen en koud verzet.

Als het zo met ons is, dan blijkt meteen dat onze nood nog dieper zit dan we eerst dachten. Ik heb gezegd: onze nood is, dat we niet liefhebben, dat we elkaar niet vasthouden.

Ja, maar hoe komt dat? Toch zeker hierdoor, dat we het niet meer weten, diep en grondig weten: God is niet tegen ons, maar Hij is heus met ons. God heeft ons lief.

Onze nood is dit: dat we door dit simpele evangelie, dat we zo goed kennen, niet meer bewogen worden. Dat het wonder van dit evangelie ons leven niet meer in gloed zet. Dit evangelie: God is met ons. Dit evangelie kennen we blijkbaar toch niet grondig genoeg. Dat wil zeggen: we kennen God niet grondig genoeg. God, die toch in Jezus Christus verscheen om ons Hem te doen kennen. Om ons dat duidelijk te maken: dat Hij ons liefheeft.

* * *

U weet, hoe de apostel Johannes dat met alle kracht er bij ons inhamert: de Zoon van God werd mens om ons van Gods liefde te overtuigen.

Natuurlijk, dat had God al lang vóór Christus getoond. Heel de geschiedenis van het oude testament is niets anders dan het bewijs van Gods liefde.

En toch, hoezeer God zich ook had doen kennen in alles wat Hij met zijn volk deed, toch moet Johannes zeggen: niemand heeft ooit God **gezien** (1 : 18). Want bij alles wat God aan zijn volk deed bleef Hijzelf toch nog op zekere afstand. Wat God deed aan Israël, dat gebeurde via ménsen. En Israël wist het wel: het is **God** die zich met ons bemoeit, het is **God** die zich om ons bekommert. Achter die koningen, achter die profeten, achter die priesters is God, God zelf. Maar wat ze te zien kregen, dat waren toch slechts ménsen. En dat waren bovendien mensen, die het gezicht op God vaak onmogelijk maakten.

Israël kende God dus wel. Maar ze kenden Hem niet rechtstreeks. Ze zagen God niet.

Vraagstukken als de medezeggenschap in de onderneming en de vermogensaanwasdeling blijven hun actualiteit behouden.

Actueel zijn deze vraagstukken niet in die zin, dat de Nederlandse arbeiders staan te trapelen van ongeduld om zowel het één als het ander te verwezenlijken, maar wel actueel in die zin, dat het hele sociale denken van tegenwoordig toegespitst wordt op deze twee vraagstukken.

Van de reformatorische christenen wordt - terecht - ook in deze een positiebepaling verlangd. Dat geeft moeiten. Er is in protestants-christelijke kringen in Nederland bepaald nog geen eenheid van opvatting over de onderhavige vraagstukken.

Het beste wat er naar mijn gevoel over het vraagstuk van de vermogensaanwasdeling uit eigen kring verschenen is, is de rede van prof. dr. A. Troost, die hij op de najaarsvergadering van het Verbond van Protestant-Christelijke Werkgevers heeft gehouden. De tekst van deze rede is bij het Verbond verkrijgbaar.

Prof. Troost wijst erop dat er een **biblicistische kortsluiting** ontstaat, als men vanuit bepaalde teksten zonder meer over stapt naar de huidige maatschappelijke problematiek.

"Men komt er ook niet uit met een wel onderzocht kwalitatief accenten-onderzoek van bijbelteksten, om daaruit eventueel te concluderen dat het aantal teksten met een accent op de sociale verplichtingen van het privaatsbezit groter is dan het aantal teksten dat de privaat-eigendom beschermt en veilig stelt... Men kan op grond van de Bijbel noch de sociale functies van het bezit verheffen boven de private, noch omgekeerd. Ze moeten beide even serieus genomen worden als de Bijbel zelf deze **rechtsverschijnselen** (eigendom is een "rechtstitel") beide serieus neemt en b.v. in de situatie van oud-Israël met de mozaïsche wetgeving "bijstuurt", aldus prof. Troost.

Voor een juiste beoordeling van een kwestie als de vermogensaanwasdeling zal het nodig zijn om zeer nauwkeurig de feitelijke situatie te analyseren. Gebeurt dit niet, dan vervallen we onherroepelijk in een dualistische benadering van het hele vraagstuk: ethisch idealisme contra de neutrale werkelijkheid.

Nauwkeurige analyse nu brengt aan het licht, dat de simpele stelling, dat de drie productiefactoren arbeid, kapitaal en leiding tezamen de opbrengst van de onderneming maken, een sterke schematisering behelst. Er zijn aanmerkelijk meer "factoren" dan deze drie; en tussen al deze factoren onderling komen dan ook verschillende rechtsrelaties tot stand. Alle factoren zijn gelijkwaardig in de zin van onmisbaar voor het ondernemingsresultaat, maar ze zijn ongelijkwaardig in economische zin, hetgeen tot uiting komt in verschillende juridische verbintenissen die de onderneming aangaat.

Evenwel, men kan inderdaad met enig recht de onderneming beschouwen als een gemeenschap van allen die daarin werkzaam zijn. Het valt niet te ontkennen, dat hoeveel verschillende rechtsverhoudingen ten aanzien van de onderneming gesloten worden, de onderneming als arbeidsgemeenschap een eigen aard heeft, waarvoor de klassieke ethische normen gelden.

Men dient echter deze "ondernemingsstructuur als leef- en werkgemeenschap" duidelijk in haar eigen aard en karakter te onderscheiden van de vennootschap die in tal van zeer verschillende **maatschapsrelaties** treedt met kapitaalverschaffers, werknemers, commerciële relaties enz.

"Men maakt dus wel een onverantwoorde gedachtenprong als de factor arbeid vanuit de **interne arbeidsgemeenschap** in een onderneming, en vanuit de **externe contact-relatie** met de vennootschap zomaar wil overspringen naar rechten en bevoegdheden **binnen de vennootschap zelf**."

Men kan uiteraard tussen werkgevers en werknemers pogen een overeenkomst te treffen inzake winstdeling en vermogensaanwasdeling, zo meent prof. Troost.

Maar de rechtsgronden daarvoor "zullen gezocht moeten worden in de geldende normen van economische doelmatigheid voor beide betrokkenen, alsmede voor het algemeen economisch belang. Voorts in de normen van billijkheid en royaliteit, de normen van voortbestaan en rentabiliteit, enz.

"Men kan echter geen **rechtsgrond** ontleenen aan de moraal als zodanig."

Ik kan de belangstellende lezer van harte aanbevelen de voortreffelijke rede van prof. Troost zelf te lezen. v. O.

Iemand via brieven kennen, iemand kennen door middel van afgezanten of door middel van boodschappen die je door een ander worden overgebracht, — dat haalt nog niet bij een persoonlijke ontmoeting. Een persoonlijke ontmoeting, waarbij je direct weet wat de ander wil, waarbij je onmiddellijk merkt wat de ander bedoelt, wie hij is; waarbij je dat merkt uit de trekken van zijn gezicht, uit de klank van zijn stem, uit de blik van zijn ogen.

Niemand heeft ooit God **gezien**. Zo was het onder het oude testament.

En is dat nu anders geworden? Is dat veranderd door de komst van Gods Zoon in het vlees?

Nee, geen sprake van. Als Johannes zijn evangelie schrijft, zoveel jaar ná Christus geboorte, ná zijn dood, ná zijn hemelvaart, dan is dat nog steeds waar: niemand heeft ooit God **gezien**. Dat geldt ook van de discipelen die enkele jaren met Jezus zijn omgegaan. Dat geldt van Maria, Jezus' moeder. Dat geldt van al die mensen, die zijn wonderen hebben gezien, die naar Hem hebben geluisterd, die bij zijn kruis hebben gestaan, aan wie Hij na zijn opstanding verschenen is. Ook van die mensen heeft niemand ooit God **gezien**.

En is er dus niets veranderd?

Ja, toch is alles veranderd. Want wat niemand onder het oude testament zeggen kon, dat kan Johannes wel zeggen: niemand heeft ooit God gezien, máár... Maar de eniggeboren Zoon die aan de boezem van de Vader is, die heeft Hem doen kennen.

„De eniggeboren Zoon”. Dat is niet slechts een passende titel, een schriftuurlijk etiket. Dat Jezus de eniggeboren Zoon van Gods is, — dat

betekent immers, dat Hij hetzelfde wil als de Vader, dat Hij hetzelfde zoekt als de Vader. Hij heeft immers — als ik het zo eens zeggen mag — hetzelfde karakter, dezelfde aard als de Vader. Zó als God is, zó is de Zoon. En omgekeerd: als je de Zoon kent, dan ken je ook de Vader. Dan weet je precies wie de Vader is. Jezus Christus, — dat is: God zelf. God zelf, die zichtbaar wordt in het leven van een mens. God zelf, die op ons afkomt en vlak voor ons komt staan en laat zien, wie Hij is, **hoe** Hij is.

Niemand heeft ooit God gezien. Maar de mens Jezus was wel zichtbaar. De mens Jezus Christus konden zijn discipelen in de ogen kijken. Ze hoorden zijn stem. Ze werden gewaar wat Hij deed. En daarin werden ze Hem zelf gewaar. Daarin leerden ze Hem **kennen**, zoals mensen elkaar leren **kennen** door hun omgang met elkaar. Ze wisten **wie** Jezus was, **hoe** Hij was. En daarmee wisten ze precies, **wie** God was, **hoe** God was.

Want in deze mens verscheen God. Zoals deze mens was, zo was God. Zoals deze mens deed, zo deed God. Want de mens Jezus **was** God. En zo heeft Hij God vertaald in mensen-woorden, in mensen-daden, in mensen-ogen, in een mensen-stem en in mensen-handen.

Niemand heeft ooit God gezien. Maar Gods Zoon werd mens. En deze Zoon van God kon daarom zeggen: wie Mij gezien heeft, die heeft de Vader gezien. Wie Mij kent, die kent de Vader. Wie Mij in het hart gekeken heeft, die heeft God in het hart gezien.

(Wordt vervolgd)

Haulerwijk.

J. Keuning.

„Kein anderes Evangelium”

Zo heet een „Belijdenisbeweging”, die op 12 januari 1966 in een conferentiezaal van het stationsgebouw in Hamm, Westfalen, in het leven werd geroepen. Ongeveer 30 mannen, overwegend predikanten uit het westfaalse gebied, waren samengekomen, om „bezield door de liefde tot onze Heer en gedreven door de brandende zorg vanwege de ontwikkeling in theologie en kerk zich te organiseren”.

Reeds sedert enige tijd werd overleg gepleegd, om een juiste weg te vinden, waarop men aan de steeds meer om zich heen grijpende verdraaiing en overheersing van de bijbelse leer door een modernistische theologie weerstand kon bieden. Een eerste poging daartoe moest de massameeting zijn, die op zondag 6 maart in de Westfalenhalle in Dortmund plaats vond.¹⁾

Als deelnemer aan deze samenkomst wil ik enige indrukken van deze massameeting weer geven en vooral verslag uitbrengen over wat daar gezegd is.

Een massameeting van meer dan 20.000 leden van onze gemeenten uit Westfalen en aangrenzende gebieden is op zichzelf reeds imponerend. De genoemde „Halle”, de grootste van Europa, kon evenwel de naar Dortmund gekomen mensen niet bevatten, zodat vele duizenden in de wandelgangen moesten staan. In de wijde ronde ruimte van de Halle zaten de mensen dicht op elkaar gepakt op twee boven elkaar gelegen galerijen. Beneden in de Halle zaten omringd door vele anderen, de honderden bazuinblazers, die de machtige zang begeleiden. Dat alles maakte geweldige indruk. Achter het podium was een spandoek aangebracht, waarop te lezen stond de woorden: „**De Heer is opgestaan! Hij is waarsachtig opgestaan!**” Deze woorden vormden het centrale thema van de uiteenzettingen van prof. dr. W. Künneth uit Erlangen.

Bij velen in ons land vond deze massameeting

¹⁾ Zoals onze lezers uit een artikel van ds. Visee reeds hebben vernomen is op zondag 6 maart jl. een massabijeenkomst in Dortmund gehouden waarin Schriftgetrouwe duitse christenen getuigen tegen de ondergraving van de grondslagen van het Evangelie zoals dat door de modernistische theologie, speciaal door die van Bultmann, geschiedt. Pastor Judt uit Oberndorf die deze samenkomst bezocht was zo vriendelijk aan de redactie van Opbouw een verslag te sturen van wat hij daar zag en hoorde. Wij nemen dat verslag graag op, vooral omdat voor zover wij weten in de nederlandse pers met geen woord over deze massabijeenkomst werd gerept.

Red.

reeds bij voorbaat weerklank. Dat toonde de toevloed van de massa's. Er leeft in onze gemeenten nog iets van de liefde tot de Heer en tot de klare belijdenis. Men stemt in met Luther: „Das Wort sie sollen lassen Stah'n”. Velen van hen, die gekomen waren, kunnen de modernistische theologie niet beoordelen. Zij hebben er zich ook veel te weinig mee beziggehouden... Dat is zeker een gevaarlijk vacuüm, waarin gemakkelijk alle mogelijke voorstellingen en gevoelens kunnen binnendringen.

Het zal nog moeten blijken, of deze „belijdenisbeweging” de kracht heeft, de geesten werkelijk te scheiden en ook andere tendenzen (b.v. van geestdrijverige, subjectivistische aard enz.) te ontmaskeren en te bestrijden. Ook zijn vele leden van onze gemeenten daarom niet naar Dortmund gereisd, omdat zij een massameeting niet het geschiktste middel beschouwden, terwijl zij toch staan voor het bijbelse evangelie. Bovendien bestond het gevaar, dat deze beweging zich buiten de kerk zou plaatsen, waarmee noch de zaak van het evangelie noch die van de kerk gediend zou zijn. Men vreesde voor een scheuring van de kerk, die zich ook tot de plaatselijke gemeenten zou uitstrekken.

Het verloop van de meeting heeft getoond, dat deze gevaren aanwezig zijn. Dat het in Dortmund toch tot een goed samenzijn gekomen is, is te danken aan de leiding van de Heilige Geest, die krachtig onder ons werkte. Zo werd deze samenkomst tot een kerkdienst met lof en aanbidding, getuigenis en belijdenis. Het was een belevenis toen de vele mensen na de voordracht van prof. Künneth met begeleiding van de bazuinen zongen: „Christ ist erstanden von der Marter alle, des wollen wir alle froh sein...” En toen daarna door de vele duizenden de geloofsbelijdenis uitgesproken werd, was het protest tegen een valse theologie tot een lofverheffing geworden. Dank zij dit verloop werd de beweging niet buiten de kerk geplaatst, maar voor de kerk tot een stimulerende gebeurtenis gemaakt.

Na deze indrukken wil ik een korte samenvatting geven van wat in de toespraken en voordrachten werd gezegd.

De voorzitter van het werkcómité van deze beweging, Pfarrer Bäumer, sprak in zijn openingswoord de bede tot God uit, dat wij bewaard mochten worden voor aanmatiging enerzijds en voor twijfel en verwarring anderzijds.

Na hem sprak eerst de praeses van onze Westfaalse Landerkirche, Ernst Wilm uit Bielefeld. Hij ging bij zijn uiteenzettingen uit van Joh. 5, 39 en Matth. 16, 13 v.v. Praeses Wilm, die wegens zijn trouw aan het evangelie in het derde rijk in

het „Kazett” (concentratiekamp) gezeten heeft, slaagde er op voortreffelijke wijze in de aanwezigen te doordringen van hun verantwoordelijkheid ten opzichte van het evangelie. Hij zei, dat men in de Schrift graven kan, zonder het levensgevend water te vinden. Juist daarom gaat het bij de moderne interpretatie van de Heilige Schrift. Hij wees de grenzen van het theologisch onderzoek aan, zonder zijn vrijheid te willen inperken. Geen theologie kan de heilsfeiten aan het wankelen brengen. Uit publikaties van onze kerk en de jaarlijks vergaderende synodes toonde hij aan, dat wij in de ruimte der kerk dweperij en verdraaiing en overheersing van het evangelie af te wijzen hebben. Ook deed hij mededeling van het besluit een commissie in het leven te roepen, die de uitwerkingen van de moderne theologie in onze gemeenten moet onderzoeken. Al met al was dit „bijbelse woord” van onze praeses aan het begin van de meeting een blijde belijdenis van het onvermengde en onverkorte evangelie van Jezus Christus.

Na enkele kortere begroetingstoespraken van verschillende sprekers kreeg prof. Künneth het woord om te spreken over het thema „Kruis en opstanding van Jezus Christus”. Prof. Künneth zei, dat deze woorden het centrum van de bijbelse boodschap zijn. Over vele dingen kan men van mening verschillen, maar nooit over het getuigenis aangaande kruis en opstanding van Jezus, die een uitdaging van de christenen aan de heidense wereld waren. Zonder deze zou de kerk slechts een religieuze beweging zijn. Dan zou theologie zonder zin zijn. In drie punten ontvouwd hij zijn thema.

I. Ten aanzien van de vraag: „**wat is historisch geschied?**” bestaat er heden ten dage een theologische verwarring.

De gemeenten zijn zeer verontrust en beangst, daar de modernistische theologie de fundamenten van de kerk aantast. Deze onrust is noodzakelijk, want zij legt er getuigenis van af, dat de kerk leeft. Het kan de gemeente niet onverschillig laten, wat de theologie leert.

Men mag daarom de theologische arbeid niet voor overbodig verklaren; zij is als „diakonie der kerk” nodig. Maar zij mag alleen opgevat worden als dienares van de kerk en daarmee van haar Heer. Slechts op deze wijze kan zij helpen om tot helderheid en klaarheid te komen. Iedere theologie moet haar grenzen zien. Het komt aan op de geest, van waaruit men theologisch werkt. Het komt op het geloof van de theoloog aan.

De ratio (rede) alleen kan de theologie niet dienen, daar zij daardoor verkeert in de ban van een filosofie van tijd en ruimte, die van zuiver „diesseitige” (aardse) denkvooronderstellingen uitgaat en geen enkele openbaring Gods als gezaghebbend erkent. Zij wil uitmaken, wat vandaag nog „haalbaar” („zumutbar”) is. Daarom wordt de grondleggende vraag: „**wat is geschied?**” omgebogen tot de vraag: „**wat betekent het?**” De bijbelse berichten worden daarbij als zuiver legerandische berichten behandeld.

Zo wordt het gehele gebouw van de kerk door instorting bedreigd. De stem van het evangelie wordt niet meer gehoord en de zaak wordt in de mist gezet, daar aan de bijbelse begrippen een nieuwe inhoud wordt gegeven. Zo brengt ons thema tot het kernpunt van alle theologische uitspraken.

II. **Wat is er bij het kruis gebeurd?**

De boodschap van het kruis speelt in alle theologische overwegingen een grote rol. Men spreekt thans van een „vernieuwing van de theologie des kruises”, maar men ontledigt het kruis van Christus.

Wat zegt de moderne theologie over het kruisgebeuren? Men tracht de instelling van Jezus ten opzichte van zijn kruisdood te doorgronden. Daarbij spreekt men uiteindelijk daarvan, dat Jezus als mens is ingestort. Ook waar sprake is van het geloof daaraan, wordt de centrale betekenis van de offerdood van Jezus niet gezien. Men is van oordeel, dat, wat in het verleden ligt, ons niet kan helpen. Vooral rekent men af met de heilsgeschiedenis van het Oude Testament, omdat zij slechts mythologische geschiedenis is. Christus' sterven wordt vergeleken met dat van Socrates, die de gifbeker nam.

Men kan daarom niet meer van „academische strijdvrage” spreken. Het kruis kan men erkennen of verwerpen, maar niet anders interpreteren. Op de uitspraken van de Schrift, 1 Kor. 1, 18; 1 Joh. 1, 7; 2 Kor. 5,19 vv. kan men niet af-

dingen. Het kruis is voor ons alleen geen onschuldige zaak, daar het ons aangrijpt. Men kan het geheimen ervan niet doorgronden, maar men ondervindt de reddende kracht van het kruis van Christus.

III. Wat is er op Pasen gebeurd?

Aan de kritiek merkt men reeds, waar het om gaat. Zelfs buitenstaanders hebben dat begrepen. Rudolf Augstein, de uitgever van "Der Spiegel", heeft de Christenen ernstig uitgenodigd eindelijk kleur te bekennen en te zeggen, of zij werkelijk geloven.

Alles, wat voordien gezegd werd, wordt pas vanuit de opstanding begrijpelijk. Dat wordt uit 1 Kor. 15 duidelijk, waar Paulus geloof en prediking en hoop op het feit van de opstanding baseert.

Daarentegen zegt de existentialistische theologie, dat het kruis alleen maar belangrijk is als aanduiding van het feit, dat de zaak van Jezus verder zal gaan en dat de opstanding slechts een "opstanding in het kerugma" is. Daarmee kunnen wij echter niet tevreden zijn, omdat naar de uitspraken van de existentialistische theologie niets gebeurd is. Men kenschetst de door Paulus gegeven opsomming van de getuigen der opstanding (1 Kor. 15) als een fatale methode en acht het gebeuren zelf onaannemelijk voor het verstand.

In deze situatie moeten wij de vraag stellen: "wat is er van Pasen geworden?" Alles verzinkt in het legendarische. Hoe kan er nog een verkondiging zijn?

Het Nieuwe Testament laat ons niet in de steek. Wij behoeven niet in het duister rond te dwalen. De ooggetuigen zijn betrouwbaar (1 Joh. 1, 1 vv.). Zelfs de vijanden van Jezus kunnen het "lege graf", waarop het naar de mening van de existentialistische theologie niet aankomt, niet loochenen. De getuigen van de opstanding waren geen sprookjesvertellers. Kenmerkend voor de mythe is echter, dat zij geen behoefte heeft aan een lichamelijke verlosser.

Voor ons is naar de Schrift het gebeuren van Pasen het leggen van het fundament voor de verkondiging der kerk. Wij leggen getuigenis af van ons geloof in de Opgestane, die onze broeder geworden is. Dat is het "fundamentum christianum". Dit houdt in ergernis, skandalon. Maar wanneer men er een streep door haalt, dan is het einde van de kerk aangebroken. Dat geldt in alle wisseling der tijden. Wij moeten standvastig daarbij blijven, want zelfs Camus heeft gezegd: "een werkelijk gesprek is slechts mogelijk, wanneer de christenen blijven, wat zij zijn". Daarom spreken wij ons uit voor het onverkorte evangelie.

Dit alles werd door prof. Künneth in 'de vorm van een zeer persoonlijk gehouden geloofsgetuigenis voorgedragen, waardoor de uitwerking van zijn voordracht nog versterkt werd.

Kerkelijk Leven

Lankmoedigheid

Zoals de lezers van ons blad weten is het in de classis Noord-Brabant-Limburg tot een breuk gekomen.

De afgevaardigden van de kerken van 's-Hertogenbosch en Tilburg konden zich niet verenigen met het besluit van deze classis om **niet** te voldoen aan de haar gestelde eis en alléén de afgevaardigden van de „dolerende” kerk van Breda tot haar vergadering toe te laten en die van de Geref. Kerk van Breda niet te ontvangen. Deze afgevaardigden hebben daarop de vergadering verlaten.

Het is van belang zich bij deze zaak niet te verliezen in allerlei nevenaspecten daarvan, hoe belangrijk die op zichzelf ook mogen zijn, maar te letten op het „hart van de zaak”.

Daarover publiceerde ds v. d. Brink die zich reeds meermalen in ons blad over de gang van zaken in het Zuiden uitliet een duidelijk artikel in het Kontaktblad van de kerk van Eindhoven. Hij schreef er over onder het opschrift: Lankmoedigheid, daarbij verwijzend naar Galaten 5 : 22: Maar de vrucht van de Geest is... lankmoedigheid.

Hier volgt het artikel van ds v. d. B.:

Ik wil hier nog eens openhartig verklaren, wat mij er ten diepste van weerhouden heeft, de

kant van de kerken van 's-Hertogenbosch en Tilburg te kiezen, in de breuk, die werd geslagen.

Het was het beangstigende weten, dat ik dan het evangelie van Gods lankmoedigheid zou kwijtraken. Ik realiseerde me steeds duidelijker dat ik, wanneer ik zou meewerken aan het loslaten en afstoten van de kerken van Rijsbergen en Breda, nooit meer met een vrij geweten de boodschap zou kunnen brengen, dat de Here zo eindeloos veel geduld met ons zondaren heeft. Ik zou op dit punt mijn mond laten dichtslaan.

Dat mocht ik niet en dat kon ik niet.

De ultimatieve eis van de kerk van 's-Hertogenbosch dwong mij om te zondigen. Voor deze gewetensnood hebben de broeders, die heengingen, naar ik vrees, geen oog gehad. Men zal zeggen: dit standpunt houdt de veroordeling in, dat de broeders die heengingen onbarmhartig waren. Nu wil ik de consequentie van mijn woorden niet ontgaan. Maar ik wil er wel op wijzen, dat ik in eerster instantie spreek over mezelf en niet over anderen. En dat ik voor alles te maken heb met mijn eigen geweten en niet met dat van anderen. En als ik weet, dat ik door een bepaalde eis in te willigen, ga zondigen, mag ik dat niet doen. En als de broeders uit Den Bosch ook zaten met gewetensconflicten, dan had ik daar van mijn kant respect voor moeten hebben. Maar dan hadden we de zaak anders moeten trakteren.

Men heeft me gevraagd, of ik met mijn houding van lankmoedigheid niet elke reformatie onmogelijk maak. Stel eens - zo schreef iemand me - dat wij in 1944 maar lankmoedig waren geweest t.o.v. de synodalen. Of stel eens, dat Ds. H. de Cock maar lankmoedig was geweest.

Ik wil hiervan graag iets zeggen.

Wat de vrijmaking betreft: ik meen, dat de broeders Ridderbos, Hepp, Berkouwer e.a. in de jaren vóór 1944 stonden voor precies dezelfde vragen van vandaag. Deze nl.: Hoe moeten wij handelen met broeders die in strijd komen met Schrift, Belijdenis en Kerkorde. Zo zagen Ridderbos c.s. de bezwaarden immers in die dagen?

Men was er oprecht van overtuigd, dat de bezwaarden het verbond Gods utholden, dat ze tekort deden aan het wederbare werk van de Geest, dat ze in konflikt kwamen met de belijdenis en met de kerkorde.

Deze situatie was ernstig.

Maar als de vrucht van de Geest er toen was geweest, was de moeite lang niet onoverkomelijk geweest. Want het is ten slotte niet zo erg als echte ware broeders een keer tot elkaar moeten zeggen: Broeder, wat u zegt klopt hier of daar niet helemaal met het Woord! Of met de Belijdenis! Als ze elkaar maar niet loslaten. Als ze de kracht maar vinden om lankmoedig te zijn, samen de Here aan te lopen, te bouwen op Gods beloften, die zo zeker zijn, en te bidden om wijsheid en licht. Als ze elkaar maar niet in gewetensconflicten jagen!

Op dit punt is het fout gegaan, voor 1944.

De broeders Hepp, Kuyper c.s. hebben de z.g. afwijking van de bezwaarden geladen met een dodelijke ernst. Omdat de lankmoedigheid er niet was, miste men het vermogen, deze zogenaamde afwijkingen in hun juiste proporties te blijven zien. Men stelde zich aan, alsof het voortbestaan van de Gereformeerde Kerken op het spel stond.

De belijdenis werd aangetast!

Independentistische theorieën moesten de kop worden ingedrukt. In de naam des Heren!

En ZO is het misgegaan!

Ik zeg het nog eens: Het ging niet mis, omdat de één tegen de ander meende te moeten zeggen: U kijkt af van de belijdenis. Het ging mis, omdat men de bezwaarden in een gewetensconflict joeg en zei: Als u niet kunt buigen, dan er maar uit!

Ieder, die de geschiedenis kent, zal me moeten toegeven, dat het heel anders gelopen zou zijn, als de broeders de lankmoedigheid hadden betracht. Dan was er geen vrijmaking nodig geweest. Dan was er zegen over de verenigde kerken gekomen en geen vloek. Dan was er doorgaande reformatie gekomen en groei in liefde en gemeenschap!

Ieder weet ook, dat wij in die dagen, door Gods genade, nog WEL bereid waren tot lankmoedigheid. Hoe vaak heeft Schilder niet gezegd: Mensen, ik wil jullie niet schorsen om je veronderstelde wedergeboorte-leer! Zijlstra schreef een enthousiast stuk over deze lankmoedigheid van Schilder.

Wij wilden wel lankmoedig zijn.

Maar de tegenpartij had geen geduld.

Op DIT punt is de breuk geslagen!

T.a.v. 1834 ligt de zaak anders.

Toen ging de kerk kapot door een onschrijf-tuurlijke lankmoedigheid.

Lieve ethische en irenische broeders wilden lankmoedig zijn ten opzichte van mensen, die de Heer en Heiland verloochenden. En dat is een zonde, die telkens weer de grootste verwoesting heeft aangericht in de kerk.

De zonde van de slappe kerk, die niet meer toornen kan over beledigingen onze Heiland aangedaan!

Paulus zegt in Gal. 1 : 8: Indien iemand een leer predikt, afwijkend van hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt. Dat gold toen de Judaïsten.

Dat gold in 1834 de vrijzinnigen.

De strijd van Ds. H. de Cock was een gezegende en goede strijd. Wij zullen nooit lankmoedig mogen zijn en opzichte van vijanden van het kruis van Christus!

Maar staan wij tegenover zulke vijanden in Breda en Rijsbergen?

Durft iemand het aan te zeggen, dat deze broeders de Heiland verloochenen?

Durft iemand ze te vervloeken?

Ik weet het wel: Er was en is in Breda afwijking van de belijdenis. Op het punt van Zondag 22. En Rijsbergen aanvaardt de kerkorde niet.

En misschien is er nog wel meer.

Maar de liefde en de lankmoedigheid hebben er oog voor, dat er in deze beide gemeenten heerlijke werkingen van de Heilige Geest te constateren zijn. Ik ben deze week met Ds. Van Til nog op kerkvisitatie geweest te Rijsbergen. We waren het lang niet eens en we hebben de broeders ook vermaand. Maar ik wil eerlijk zeggen, dat ik wilde dat al onze broeders, die zoveel bezwaar tegen Rijsbergen hebben, zulke warme getuigen van de Here Jezus waren, als veel broeders daar.

En ikzelf erbij!

En wat verder Breda betreft: De classis heeft de afwijking van de belijdenis afgewezen. De classis heeft gezegd, dat Breda de kerkelijke weg had moeten gaan. Het goede vermaan is gesproken. Nu kan de classis met een eerlijk geweten lankmoedig zijn. De classis solt daarin niet met de waarheid.

De classis kan dat temeer, nu duidelijk wordt, dat Breda verandert. Vroeger zei Breda: We komen niet in konflikt met de belijdenis! Nu zegt Breda: we komen er wel mee in konflikt. En we erkennen, dat we de weg van het kerkverband moeten gaan. En we beloven ook, dat te doen.

Is dat geen winst?

Zouden we dan niet veel geduld hebben, bij het vermaan, dat nog rest?

En de zachte ogen van prof. Dr. K. Schilder?

Wat Rijsbergen betreft: U vraagt, wat we toch moeten met een kerk, die de Geref. K.O. niet aanvaardt. Eerlijk gezegd, broeders en zusters: Ik weet het ook nog niet. Maar helpt u ons, kerkvisitatores, toch mee om gelovig en christelijk na te denken over deze vraag.

Wat moeten we met een kerk van de Here Jezus, waarin zoveel heerlijke vruchten des Geestes openbaar komen, die we niet ongestraft kunnen negeren. We mogen de Geest immers niet bedroeven? Een kerk ook, die zielsgraag bij ons verband wil blijven horen. Een kerk echter, die op verschillende essentiële punten met de K.O. in konflikt gekomen is, dat ook uitspreekt en zegt: we kunnen en mogen ook niet meer terug!

Nog eens: Helpt u toch mee denken en worstelen.

Het is toch niet goed, dat deze taak alleen op ons neervalt?

En zegt u het ons, als u mogelijkheden ziet.

Wij hebben als kerkvisitatores gezegd, dat we er niet over peinen af te stappen van de kerkorde, als regel der liefde. Dat kunnen en mogen we niet. De broeders te Rijsbergen zeiden: En wij kunnen niet meer met een eerlijk geweten zeggen, dat we hem onderhouden.

Wat nu?

Ik geef in verband met deze vraag nog een passage door uit een brief van Ds. G. Janssen van Amsterdam (met zijn toestemming). Hij schrijft:

„Interessant is ook nog, in verband met de zaak-Rijsbergen, wat Rutgers op pag. 25 opmerkt (In het boekje: De geldigheid van de oude kerkenordeningen der Nederlandse Gereformeerde Kerken, v.d.Br.) over de gemeente te Norwich, die zich aan de ordening en de samenkomst harer Classe onttrok, en met welke de andere

Kerken toen niet anders doen konden, dan haar blijven nodigen, dringen en opwekken, met een waarlijk onuitputtelijk geduld, totdat kon geboekt worden omtrent 24 jaren later, dat de kerk van Norwich het eindelijk opgaf, en zich ook aan de ordening onderwierp."

Ter toelichting: In Norwich was een vrij grote gemeente, die soms wel drie predikanten had, die het onderling niet konden vinden. Omstreeks 1570 waren er zeer zware twisten. De gemeente had eigen Constitutiones (een eigen kerkorde, VdBr.), die veel weg hadden van de artikelen van Wesel, maar korter waren en hier en daar anders gericht.

Van Schelven (A. A.) wijdt daaraan een artikel in *Uit den Strijd der geesten*. Hij is van oordeel, dat aanvankelijk niet, maar later wel independentistische invloeden daar werkten.

Norwich wilde zich niet laten vertegenwoordigen op de Synode te Middelburg 1581 en heeft door brieven verklaard, zich niets aan te willen trekken van hetgeen daar werd besloten.

Toch hebben de Gereformeerde Kerken 24 jaar lang al hun best gedaan aan deze kerk van in elk geval oorspronkelijk Gereformeerden in het gelid te krijgen en het is ze tenslotte gelukt!"

Tot zover Ds. Janssen.

Dit voorbeeld van christelijk geduld met een balsturige kerk mag ons de weg wijzen. Alleen als wij Rijsbergen benaderen in de geest van deze lankmoedigheid, zullen we onder Gods zegen, het grote doel bereiken. Dan blijven we ook openstaan voor wat we van deze kerk ongetwijfeld kunnen leren En dat is veel!!

Ik schreef dit stukje over de lankmoedigheid vanuit het diepe weten, dat wij zondaren zijn. Wat is het heerlijk, dat de Here zo lankmoedig is en zo geduldig met ons, die het zo vaak verzondigen, dat Hij rijk is aan barmhartigheid en goedheid.

Waar zouden wij komen, als de Here eens kort aangeboden was met ons? Als Hij korte metten maakte?

Wie van ons zou bestaan?

Laat ons dan ook lankmoedig zijn ten opzichte van elkaar, zoals de Here het is met ons.

Ook in zaken van de leer.

Ten opzichte van BROEDERS!

Niet ten opzichte van vijanden van het kruis van Jezus Christus.

Wat ds Van den Brink in dit artikel schrijft is inderdaad het hart van de zaak.

Uit de Schrift komt een ononderbroken en hartstochtelijke oproep op ons af om lankmoedig te zijn jegens de broeders.

Als Paulus ons opwekt om te zoeken de dingen die boven zijn is het eerste wat hij positief daarvan zegt: Doet dan aan, als door God uitverkoren heiligen en geliefden, innerlijke ontferming, goedheid, nederigheid, **lankmoedigheid** (of, wat hier hetzelfde is, zachtmoedigheid) en geduld. Verdraagt elkander en vergeeft elkander, indien de een tegen de ander een grief heeft; gelijk ook de Here u vergeven heeft, doet ook gij evenzo (Col. 3 : 12, 13).

Speciaal als het gaat om het bewaren van de eenheid der kerk dringt Paulus op deze lankmoedigheid aan. In de hartstochtelijke oproep uit Ef. 4 lezen we: Als gevangene in den Here, vermaan ik u dan te wandelen waardig der roeping waarmede gij geroepen zijt, met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, en elkander in liefde te verdragen, en u te beijveren de band des Geestes te bewaren door de band des vredes.

Het is volkomen juist dat ds v. d. B. in dit verband wijst op de Vrijmaking.

Wij hebben toen inderdaad gesmeekt: schors niet, zet niet af, stoot niet uit, laten we samen spreken over het verschil van inzicht dat openbaar is geworden! Laten we elkaar toch vasthouden. Want we horen bij elkaar. We zijn kinderen van één Vader en broeders van Jezus Christus, gekocht door zijn bloed.

Men heeft toen niet naar ons geluisterd.

Zullen wij nu zelf doen wat wij destijds zo scherp hebben gelaakt?

Zullen wij nu aan onze broeders weigeren waar we toen om hebben gesmeekt?

Zullen wij een kerk uitstoten die in de verste verte geen „valse” kerk is?

Dat zou een verloochening van de Vrijmaking zijn.

En wat erger is: een openbaring van onwaarsichtigheid en een bedroeven van God.

Ik ben zeer blij met deze ontroerende confidantie van ds Van den Brink.

Want in de huidige verwarring, verwijdering,

in het heersende wantrouwen, de twist en de haat is de christelijke lankmoedigheid de enige, **volstrekt enige weg** welke uit de ellende leidt.

Neen, deze lankmoedigheid betekent allerm minst dat men afwijking van de belijdenis of de K.O. tolereert en laat gaan. Integendeel ze betekent dat men met elkaar worstelt om Gods weg te vinden en om die dan te gaan.

Maar — gedreven, beheerst door de liefde van Christus en dus met de onwrikbare wil elkaar vast te houden, vast te houden, vast te houden — en elkaar zó geheel te „vinden”.

Tot eer van God, tot heil van de broeders — en van zichzelf.

C. V.

Een vraag aan Prof. Herman Ridderbos die op ons eigen hoofd terugkeert

In 'De Reformatie' van 19 maart stelt prof. J. Kamphuis een vraag aan prof. Herman Ridderbos. Hij schrijft op pag 197, tweede kolom:

"Ons bereikt het bericht, dat de heer Van der Vliet in de syn. kerkgemeenschap beroepbaar is gesteld. We zouden hem willen adviseren, indien de feiten zo zijn, nú nog eens bij de groep-v. d. Ziel voor te gaan of als dat soms dichter bij huis is, b.v. in de vrije gemeente van Wollega, die van de syn. kerkgemeenschap daar ter plaatse is afgesplitst en we zouden prof. Ridderbos willen vragen: Stèl, dat dit gebeurde, wat zou er dan gebeuren met deze kandidaat tot de heilige dienst in uw kerkgemeenschap?"

Wij vinden dat een mooie vraag.

En we kunnen haar, voorzover ze ds. Van der Vliet raakt, ten volle verstaan. Wij zitten daar óók mee. De afkeuring die de kerkeraad van Groningen-Noord - terecht of ten onrechte - over zijn voorgaan voor de bezwaarde broeders en zusters in Groningen-Zuid uitsprak, was de druppel die de emmer voor hem deed overlopen. We nemen dat ernstig. Het was voor ds. Van der Vliet, nemen we aan, een gewetenszaak en dus voor iemand, wiens geweten gebonden is aan het Woord Gods, een eis des Heren om de broeders en zusters in Groningen-Zuid te helpen. Natuurlijk niet om hen te helpen zo spoedig mogelijk synodaal te worden, maar om hen te helpen met de prediking des Woords in de thans bestaande situatie van hun bezwaard zijn in de Gereformeerde Kerk van Groningen-Zuid. Thans werd ds. Van der Vliet synodaal. Hij liet daarmee niet alleen zijn eigen gemeente los - "heeft", zoals prof. J. K. het uitdrukte, "zijn kudde in de steek gelaten" - maar hij liet daarmee ook de bezwaarde broeders en zusters in Groningen los. Dat begrijpen we niet. We vrezen, dat hier uiterst emotioneel gehandeld is.

Maar nu de vraag aan prof. Herman Ridderbos gesteld. Die vraag is, als we goed zijn geïnformeerd, en we hebben alle reden om dat aan te nemen, reeds beantwoord. Niet door prof. Ridderbos, maar door de instantie, die ds. Van der Vliet beroepbaar stelde: deze laatste heeft moeten beloven dat hij niet meer zou voorgaan bij de bezwaarden in Groningen-Zuid en hij heeft dat beloofd.

Dat ds. Van der Vliet die belofte aflegde, is zijn zaak, al begrijpen wij het niet.

Dat de classis Groningen die belofte eiste, achten we, op het standpunt van de classis tredende, correct.

Immers, wanneer die classis ds. Van der Vliet zou hebben vrijgelaten op dit punt, dan zouden wij die classis hebben kunnen verdenken van kerkpolitiek: om - gesteld dat de bezwaarden in Groningen-Zuid het op prijs zouden hebben gesteld dat de synodaal geworden ds. Van der Vliet aldaar zou komen preken! - via deze predikant te stoken onder de bezwaarden ener vrijgemaakte kerk. Ten tweede zouden wij die classis dan terecht de vraag kunnen stellen: staat u thans aan ds. Van der Vliet toe, wat u aan ds. D. van Dijk in 1944 met schorsing strafte? En ten derde: als ds. Van der Vliet, eenmaal synodaal geworden, zou voorgaan in een dienst van de bezwaarden in Groningen-Zuid (of van de Vrije Gereformeerde Kerk van Wollega), dan zou hij voorgaan in een samenkomst van gelovigen, die niet tot het kerkverband van de synodale kerken behoren en dat ook niet wensen, voor wat Groningen-Zuid betreft, van gelovigen, die nog altijd de schorsingen van ds. D. van Dijk, ds. P. K. Keizer, ds. P. Deddens en... van ds. A. van der Ziel in 1944 verwerpen.

Op synodaal standpunt is het volkomen correct dat men niet wenst dat ds. L. L. van der Vliet voorgaat bij de bezwaarden in Groningen-Zuid. *)

Maar van synodale zijde zou men terecht de door prof. Kamphuis gestelde vraag kunnen terugkeren en zeggen:

1. U hebt en onderhoudt artikel 31 van onze oude kerkenorde;
2. dat artikel betekent, naar uw eigen verklaringen, dat kerken en leden van kerken uitspraken van een kerkelijke vergadering, die strijden tegen Gods Woord of de kerkenorde, die zij voor zichzelf bewezen achten tegen Gods Woord of de kerkenorde te strijden, niet voor vast en bondig behoeven te houden;
3. dat zij, aldus in geweten bezwaard zijnde, zulke besluiten ook niet behoeven uit te voeren of te helpen uitvoeren.

Hetgeen, toegepast op de situatie in Groningen-Zuid, betekent, dat naar art. 31 K.O.:

1. de bezwaarden in die kerk het recht hebben de afzetting van ds. A. van der Ziel te verwerpen;
2. ds. A. van der Ziel het recht heeft met de bediening des Woords en der sacramenten voort te gaan;
3. en dat zonder dat een en ander betekent afscheiding van de Gereformeerde Kerk van Groningen-Zuid.

Hetgeen, alles bij elkaar genomen, wil zeggen: Wat op synodaal kerkordelijk standpunt niet mogelijk is, met woord en daad bezwaard zijn binnen de kerk en het kerkverband, dat moet mogelijk zijn in een kerkgemeenschap, die artikel 31, het plechtanker der gewetensvrijheid in de kerk, niet ten onder houdt, maar onderhoudt.

Groningen-Zuid zal het bewijs moeten leveren of al de schone woorden, in en na 1944 gesproken met betrekking tot artikel 31, waar zijn of niet.

Wie thans zegt: Groningen-Zuid, de bezwaarden aldaar, handelen schismatiek, spreekt precies eender als de synodalen deden over de bezwaarden en vrijgemaakten van 1944.

Dat zij nog zo spreken is consequent.

Dat onder ons zo gesproken wordt is op dit punt, let wel op DIT punt, verloochening van de vrijmaking.

G. Visee

*) Overigens zou ook te rekenen zijn met enkele andere feiten: de oud-hoofdvlottpredikant, ds. J. H. Sillevius Smit, weliswaar niet emerituspredikant ener Geref. Kerk (Syn.), maar toch bevoegd in de kerken van het synodaal verband te preken, gaat ongehinderd voor in hervormde diensten. En binnenkort zal in een dienst van de Geref. Kerk (Syn.) te Amsterdam-Z. te houden in de Parkkerk ook ds. J. Buskes voorgaan. Ik zou meer voorbeelden kunnen noemen.

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. J. P. A. Mekkes, **Teken en motief der creatuur**. Deel X van Christelijk Perspectief, onder redactie van Dr. J. Stellingwerff. Uitg. N.V. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Op zichzelf reeds is het bereiken van het, eens door oude filosofen als heilig beschouwde, getal tien een gelukwens waard aan het adres van de uitgever en van de redacteur der serie „Christelijk Perspectief”. De reeks is inmiddels bekend geworden, en „Opbouw” heeft terecht aan voorafgaande delen ruimschoots aandacht besteed.

Een bespreking van dit tiende deel stuit echter op bijzondere moeilijkheden. Laten we voorstellen dat we dit boek van Prof. Mekkes, betrekkelijk kort na het vroegere „Scheppingsopenbaring en wijsbegeerte” verschenen en daarmee nauw verband houdend, opnieuw een belevenis vinden. Maar het zijn juist de intensiteit en de „dichtheid” van deze belevenis, die een bespreking er van in dit blad vrijwel onmogelijk maken. Zelfs een enigszins billijke weergave van de inhoud moet uitgesloten heten, aangezien deze daarvoor te omvattend is en bovendien (als gewoonlijk) gegoten in een zeer compacte vorm. Een boek van Prof. Mekkes is in onze tijd met de daarin overwegende schrijf- en leesgewoonten veeleisende lectuur. Bij oppervlakkige of zelfs semi-oppervlakkige kennisgeving ontstaan onherroepelijk misverstanden op diverse punten.

Wij hopen echter dat dit boek veel ernstige lezers zal vinden. Het is, aldus de schrijver in zijn inleiding, berekend op de lezer die vragen heeft en zelf wil beslissen hoe hij antwoorden zal helpen zoeken en in welke orde hij wil meelezen. Bovendien is de auteur zich bewust van een zekere vermoeidheid onder degenen die hij wil toespreken. Maar niet minder, zouden wij

willen opmerken, kan dit boek een belangrijke dienst bewijzen aan hen die reeds menen te „weten” en desondanks diep in hun hart om raad verlegen zijn, nu zij en wij allen geconfronteerd worden met de instorting van een oude, hardnekkige, maar in feite uitgediende gedachten- en leefwereld.

Want een sterk sprekend aspect van dit boek is, dat het ons **vragen** leert stellen. Rake en steeds dieper doordringende vragen, totdat wij terecht komen bij die bodem, waar van ons de allesbeheersende, definitieve beslissing gevraagd wordt en is. De weg daarheen is moeizaam en vergt geduld van schrijver en lezer: veel versteende lagen van rijk genuanceerd humanisme en theologiserende scholastiek moeten worden doorboord en losgewrikt, voordat wij gaan herontdekken waar wij met ons allen van huis uit zijn en weer finaal aan toe zijn: de **intimiteit** van de Goddelijke openbaring. Deze verdraagt zich, zoals de schrijver treffend zegt, niet met de mode der „mondigheid”; alleen zij echter kan ons de schepping als beweging naar het Koninkrijk waarachtig doen belevén. Het gaat er om het uitzicht op deze dynamische en gerichte beweging te herwinnen: „Het Woord, dat de creatuur in aanzijn heeft geroepen en vol van genade en waarheid onder ons heeft gewoond, zet zijn tocht met ons in de geschapen wereld voort” (p. 195).

Dit gegeven uitzicht staat nu eenmaal tegenover alle eigenmachtige pogingen tot het winnen van een redelijk overzicht over deze werkelijkheid, pogingen ondernomen vanuit een autonoom opgestelde toeschouwertribune, als aanloop tot een soevereine beheersing van alles. Prof. Mekkes verschaft ons diep en helder (zo helder mogelijk) inzicht in de dialectiek die zich bij deze houding voordoet alsmede in de verschillende graden die deze dialectiek doorloopt. Hij treft het humanisme in het hart en daarmee in z'n tragiek, door de diepste zin van zijn dialectiek te karakteriseren als een „zich afzetten tegen” en in enkele forse lijnen (uitdrukkelijk ruimte latend voor nadere nuancerings) het verloop van deze afzetting te schetsen, tot op vandaag.

Het belangrijkste is daarbij, dat ons wordt duidelijk gemaakt, hoe wij thans eigenlijk al in een post-humanistische wereld leven (p. 33). De toeschouwertribune is feitelijk ingestort. Nu in wijde omtrek een praktisch pragmatisme de toon aangeeft en tegenover zich nog slechts een machteloze min of meer existentialistische bezinning aantreft, beleven we volgens de auteur in feite niets minder dan „de definitieve crisis van het Westen” (p. 96, noot). Een krasse uitspraak, ongetwijfeld, maar wie de moeite neemt om werkelijk in het betoog in te dringen, zal zich aan de klem van dit inzicht moeilijk kunnen onttrekken. We zouden aan de diepgang van het boek voorbijgaan, als wij hier te vlot met een schema optimistisch-pessimistisch zouden willen werken (vgl. ook p. 236).

De gehele uiteenzetting kan voor ons allen bijzonder leerzaam zijn. Een groot deel er van bestaat in een confrontatie met een van de belangrijkste woordvoerders van de existentiële filosofie, de bekende Duitse wijsgeer Karl Jaspers. Belangrijk vooral omdat hij nog eens, op hoog niveau, getracht heeft in werkelijke aanraking te komen met de christelijke belijdenis van Gods openbaring in deze schepping. Mekkes laat meermalen onomwonden merken hoezeer hij zich door Jaspers voelt aangesproken. Hij weet zich met de humanistische denker verbonden, wanneer deze de tijdelijke werkelijkheid ten volle wil laten spreken in de transcenderingsakte van het geloof, alsmede in de overtuiging dat die werkelijkheid slechts valt te verstaan, indien wij, daarmede, ons „tot Vrijheid geroepen” weten.

De kritiek is er niet minder om. Dit is het treffende van de gedachtegang: geduld is verbonden aan dynamiek, en zo gaat het boek diep in op wat in onze tijd leeft. In dit alles trekt de schrijver op beslist zelfstandige en oorspronkelijke wijze lijnen door, die destijds door Dooyeweerd zijn uitgezet. Met ere is het boek dan ook „in dankbare eerbied” aan deze, onlangs geëmeriteerde, „Leermeester” opgedragen. Het is bijna onvermijdelijk, dat wie zo denkt, werkt en spreekt op velen een „negatieve” indruk maakt; vooral op hen die, hoe dan ook, nog streven naar een „eigen” christelijke „bijdrage”, naast andere (de kern van de verzuiling). In werkelijkheid echter wordt juist in dit boek de **communicatie** serieus genomen en is de definitieve strekking universeel-positief. Daarentegen heeft, aldus Mekkes, het zoëven genoemde streven in feite z'n tijd gehad. „Er is maar één bijdrage mogelijk, gevarieerd naar de scheppingsstructuur der levensdomeinen, doch immer dezelfde in haar antithetische positiekeuze en immer riskant in haar deelname” (p. 222).

Maar positief wordt tenslotte ook dit risico, wanneer het geladen is door wat de auteur noemt „het fundamenteel avontuur” van de geschonken Vrijheid. Vanuit dit „grondmotief”, deze beweegkracht der schepping kan zij zelf ten diepste verstaan en beleefd worden, nl. als **teken**.

Prof. Mekkes heeft ons opnieuw een rijk boek geschonken. Een boek dat ons kan leren, in een zuiver christelijke geest „bij de tijd” te blijven.

Om die geest en de rijkdom daarvan moet het gelezen worden. Wie een handleiding of zelfs in de eerste plaats een wegwijzer verwacht, zou teleurgesteld kunnen worden. Misschien is de schrijver soms zelfs te bescheiden in het aanbieden van zijn „leiding”; meermalen zouden we hem willen horen doorspreken, of misschien nog liever: doorpraten. Maar hij wil ons nu eenmaal niet bij de hand nemen, wél ons in de stroomversnelling, toenemende gecompliceerdheid en verwarring de enig mogelijke **richting** wijzen. Het feit dat diep inzicht zich hierbij niet maar paart aan ernstige bewogenheid, doch zelf vanuit een grondkracht bewogen wordt en daardoor geopend raakt, toont zich tegelijk in een werkelijke veelzijdigheid van de aandacht. Het ontdekken hiervan wordt door de beknopte uitdrukkingwijze niet vergemakkelijkt, maar wie bereid is het betoog nauwkeurig te volgen en te overwegen, gaat steeds scherper en steeds verbaasder opmerken, hoe véél tegelijk deze christen-filosoof ziet en zegt. Zo kan deze publicatie tevens een heilzame invloed hebben op diverse vormen van geborenheid; te grote luidruchtigheid over bepaalde zaken doet — ironisch genoeg — ook die zaken zelf tenslotte verstommen. Zoals in de filosofie en wetenschap een eigenmachtige bruuske greep naar de „feiten” uitloopt op een steeds verder wegwijken van de feiten.

We stipten slechts een enkel punt aan. Men moet zich echter persoonlijk in de gedachten-gang van de schrijver werkelijk willen verdiepen en zich door de spanning van zijn betoog willen laten meenemen, om langzaam het hoge karaat ervan te ontdekken.

J. van der Hoeven.

PERSSCHOUW

De aan-kant-zetting van Laning

We hebben allemaal gehoord dat onze broeder Laning in Groningen als gemeenteraadslid door de kiesvereniging van het G.P.V. aan kant is gezet. Het was frontpagina-nieuws in de pers.

We willen hier overnemen wat het „Nieuwsblad van het Noorden” van 15 maart over dit gebeuren schreef.

Het blad gaf eerst een verslag van wat in de gemeenteraadsvergadering waarin de heer Laning mededeelde dat hij zijn ontslag nam plaats vond.

Hier is het:

De heer L. P. Laning maakt niet langer deel uit van de Groninger gemeenteraad, waarin hij voor het Gereformeerd Politiek Verbond bijna zeventien jaar achtereen zitting heeft gehad. Gisteravond, toen de raad voor de vierde maal dit jaar bijeen was, deelde hij mee zijn zetel beschikbaar te zullen stellen. De heer Laning heeft voorts bedankt voor het lidmaatschap van het GPV, van welke politieke partij hij een der oprichters was. Zoals gemeld, hebben de kiesverenigingen van het GPV in Groningen hem niet kandidaat gesteld bij de komende gemeenteraadsverkiezingen. Zij waren het er niet mee eens, dat de heer Laning enige malen heeft gekerkt bij ds. A. van der Ziel de afgezette predikant van de gereformeerde kerk (vrijgemaakt) Groningen-Zuid.

In de raadszaal van het Groninger gemeentehuis viel een gespannen stilte, toen burgemeester J. J. A. Berger — voor het eerst na zijn ziekte weer met de voorzittershamer in de hand — na het afhandelen van de vrij korte agenda aan de heer Laning het woord gaf.

De voorzitter van de tweemansfractie van het GPV zei niet te zullen uitweiden over de oorzaken en de achtergronden van de interne spanningen in de boezem van de partij. „Niemand zal een kiesvereniging het recht kunnen ontzeggen om een voorgestelde kandidaat — ook al onderschrijft hij ten volle de grondslag van de partij — een plaats op de kieslijst te onthouden. Maar niemand zal ook aan de desbetreffende kandidaat het recht willen ontzeggen om daaruit zijn conclusies te trekken en daarvan publiek rekenschap te geven.”

Verskil van inzicht

De redenen van de Gereformeerde kiesverenigingen van Groningen en Helpman die tot het niet herkiesbaar stellen van de heer Laning hebben geleid, zijn volgens deze laatste niet van politieke aard. Verschil van inzicht en gedrag in interne kerkelijke moeilijkheden zou de enige oorzaak zijn geweest. Besprekingen tussen de kiesverenigingen en de heer Laning brachten geen oplossing. Omdat dit volgens het raadslid niet alleen konsekventies heeft voor de toekomst maar ook voor vandaag, heeft hij gemeend meteen voor het lidmaatschap van de raad te moeten bedanken. „Ik zou van heden af mijn zetel bezetten met het gevoel dat mijn kiesverenigingen niet achter mij staan”.

Niet gemakkelijk

Volgens de heer Laning is hem dit besluit niet gemakkelijk gevallen. „Ik ben van mijn werk als gemeenteraadslid gaan houden en heb in de raad veel vriendschap en begrip mogen ervaren, ondanks het feit dat ik nooit een blad voor mijn mond heb genomen. Ik deed dit om onze goede stad daarmee te dienen”.

„U was”, zei burgemeester Berger tot het scheidende raadslid, „een begrip. Dat was u al lang voordat ik hier kwam. Elk raadslid heeft u gewaardeerd; niet alleen uw bekwaamheden maar ook uw vriendelijkheid en wijsheid”. De burgemeester noemde het besluit van een man met heel veel persoonlijke en politieke moed. De raad onderstreepte de woorden van de heer Berger met applaus.

In een andere rubriek „Vrijuit over de vroede vaders” werd over dit trieste gebeuren nog het volgende geschreven:

Wat iedereen al verwacht had is gebeurd. De heer L. P. Laning van het Gereformeerd Politiek Verbond, die door zijn partij gewipt werd omdat hij in de affaire ds. Van der Ziel anders dacht en deed dan de meerderheid van de beide plaatselijke kiesverenigingen, heeft bedankt als lid voor die partij en als consequentie daarvan zijn zetel in de Groninger gemeenteraad beschikbaar gesteld.

Theoretisch had hij het pluche tot de verkiezing in juni warm kunnen houden, maar daar is hij de man niet naar. Hij weet zich in de aller-eerste plaats de vertegenwoordiger van zijn partij en als die partij haar vertrouwen in hem opzegt, heeft zijn aanwezigheid in de gemeenteraad voor zijn gevoel geen zin meer.

Uitgeluid

Burgemeester Berger, die hem gisteravond met onverholen spijt heeft uitgeluid, heeft daarbij opgemerkt dat het vertrek van een man als Laning nog eens demonstreert, wat de gemeenteraad voor een gemeente betekent. Hij had ook kunnen zeggen, dat in de heer Laning is aangehouden, wat de persoon van haar vertegenwoordiger voor een partij betekent. Het GPV is nog steeds geen instelling, die de massa van het kiezersvolk erg aanspreekt. Het mag zich dan „nationaal” noemen, meer dan één kamerzetel zat er tot nu toe niet in. In 1958 leek het er even op, dat Laning als eerste die zetel zou bezetten. Hij zat al thee te drinken op Soestdijk, toen bleek dat hij het net niet gehaald had. P. Jongeling, hoofdredacteur van het ook al „nationaal” Gereformeerd Gezinsblad, had later meer succes.

Twee man

In de Groninger gemeenteraad wordt het Verbond sinds jaar en dag door twee afgevaardigden vertegenwoordigd. Laning was daar een van. Toen hij zeventien jaar geleden al pijp-rokend voor het eerst de raadszaal binnenkwam, was iedereen graag bereid hem op voorhand een aardige man te vinden. Verder ging de waardering nog niet, want iedereen vroeg zich tevens af wat hij daar in vredesnaam als eenling dacht te bereiken. Die vraag wordt voortdurend gesteld als het gaat om splinterpartijen. Het antwoord wordt in de praktijk doorgaans minder bepaald door de ideeën die ze vertegenwoordigen dan wel door de persoonlijkheid van de mensen die ze in het veld brengen. Boer Koekoek is daarvan een voorbeeld in het negatieve, Laning in het positieve.

Krenten

Als er in de Groninger gemeenteraad naar Laning werd geluisterd, dan was dat niet omdat de politieke idealen van het GPV zoveel weerklank vonden, maar om wat hij als persoon te zeggen had. Goed, hij had zijn welsprekendheid en zijn bijna on-Calvinistische humor mee, zodat de raadsleden al recht op gingen zitten, ook toen ze nog geen enkele fiducia hadden in wat hij zou gaan betogen. Maar al gauw ontdekten ze dat zijn grapjes de krenten waren in een welbereide cake, die ook zonder die krenten zeer wel verteerbaar bleek. Hij wist waarover hij sprak, zodat hij met iedereen in debat kon treden en vaak nog kon winnen ook. Burgemeester Berger had het over „de bekwaamheid, de vriendelijkheid en de wijsheid”, die hem gemaakt hadden tot „een sieraad van de raad en van de stad”. Fractie leider W. Hendriks van de Partij van de Arbeid, die men toch waarlijk niet van GPV-sympathieën hoeft te verdenken, zei: „Ik zou hem zo in mijn fractie willen hebben.”

Uitgespeeld

De rol van het GPV in de Groninger gemeenteraad lijkt hiermee — tenminste voorlopig — uitgespeeld.

De brave Hamming zal waar dat te pas komt de opvattingen van zijn partij ferm blijven verkondigen, maar veel meer dan een stichtelijk woord zal de raad er niet van meenemen. Mogelijk krijgt hij de steun van P. Jongeling's

rechterhand A. A. Basoski, die als nummer twee op de nieuwe GPV-lijst prijkt. Of hij gekozen wordt staat nog te bezien. Zelfs in de hechte kring van het Verbond zijn er nog vrij veel mensen voor wie de combinatie van persoon en principe minstens zo zwaar telt als het Principe-sec.

Dit aan kant zetten van Laning is een nieuw dieptepunt in de misere waarin we leven.

Eerst werd het hem onmogelijk gemaakt zijn boeiende rubriek in het Geref. Gezinsblad te blijven verzorgen.

Nu is hij als raadslid door het G.P.V. weggejaagd.

En waarom?

Over zijn arbeid als raadslid kon men in de eigen kring niets dan goeds zeggen.

Hoe de burgemeester en de raad over hem oordeelde kan men in het bovenstaande lezen.

Weggezonden werd hij omdat hij de broederband met ds Van der Ziel — in politiek opzicht zijn tegenstander — niet wilde doorsnijden.

Persoonlijk ervaar ik dit weggagen van Laning als een van de meest verbijsterende gebeurtenissen uit de huidige zwarte geschiedenis van onze kerken.

Laning is een man met uitzonderlijke gaven voor het lidmaatschap van de gemeenteraad.

Daarbij, zoals de burgemeester opmerkte, vriendelijk en wijs — twee door God hoog getaxeerde, maar onder ons, vrijgemaakten, zeer zeldzame deugden.

Als ik aan Laning denkt komt mij altijd het woord van Paulus voor de geest waarin hij het heeft over mensen die de leer van God onze Heiland in alles tot sieraad strekken, of, zoals men beter kan zeggen: aantrekkelijk te maken.

Hij is een man die de kerk van Christus hartelijk liefheeft en haar jaren als ouderling heeft gediend.

Maar al dat vele goede viel in Groningen in het niet bij die éne, grote gruwelijke zonde dat Laning de broederband met ds. Van der Ziel in tact wilde houden!

En zo heeft zich in Groningen een nieuw drama afgespeeld.

In de kerk werd ds. v. d. Ziel geschorst en afgezet.

In de school werd drs Nieboer tweemaal geschorst en wordt hij, hoewel die twee schorsingen door de Commissie van Beroep vernietigend werden veroordeeld, toch niet in de school toegelaten.

En nu werd in de „staat” Laning als gemeenteraadslid weggejaagd.

Het wordt voor hen die hunkeren naar een werkelijke echt gereformeerde, waarlijk nationale politiek wel een zeer moeilijke tijd.

In Groningen beleefden we het treurspel-Laning.

In Kampen wordt tegenover de twee zeer bekwame en trouwe gereformeerde raadsleden een tweede lijst van gereformeerde kandidaten voor de gemeenteraad ingediend. Bovendien is de lijstaanvoerder van de anti-revolutionairen ook een broeder!

In Axel komen A.R., C.H., S.G.P. en G.P.V. met één lijst uit voor de verkiezing van de gemeenteraad.

En in het G.P.V. is een krachtige minderheid welke de „politieke richtlijnen” daarvan afwijst.

Wie kan in deze chaos nog de weg vinden?

En wie kan met goede grond, dit alles ziende, nog spreken van nationale, gereformeerde politiek?

Hoe lang zullen wij nog voortijlen op de weg der zelfvertering?

C. V.

INGEZONDEN

PAASCONGRES 1966

Dit jaar zal het paascongres voor geref. studenten en academici plaats vinden van dinsdagmiddag 12 april tot zaterdagmorgen 16 april in het Conferentieoord „Ons Centrum”, Traay 299 te Driebergen. Thema: Medemenselijkheid, Solidariteit en Naastenliefde. Hierover hopen te refereren:

dinsdagavond:

drs. J. v/d Hoeven lector aan de V.U.;

woensdagmiddag:

dr. C. Trimp, geref. pred. te Voorburg;

donderdagavond:

ds. A. Kooy, geref. pred. te Emmen.

Voorts hoopt prof. dr. W. K. van Dijk, hoogleraar aan de R.U. te Groningen vrijdagmiddag te refereren over „Psychiatrie en rechtspraak”. Woensdagavond zal een forum gehouden worden over de Geref. organisatie, in het bijzonder de V.G.S.-en.

De bijbellezingen, die elke morgen gehouden zullen worden staan o.l.v. drs. J. Douma, geref. pred. te Rijnsburg. Verder vermeldt het programma nog voor donderdagmiddag Sport en voor vrijdagavond de traditionele culturele en feestelijke manifestatie. Voor verdere inlich-

tingen stelle men zich schriftelijk in verbinding met M. J. Ziedses des Plantes, Hugo de Grootstraat 9, Leiden.

Comité van voorbereiding der Conferentie van Diakenen van Gereformeerde Kerken in Gelderland en Overijssel

A G E N D A :

van de gewestelijke Conferentie van Diakenen D.V. te houden te Rouveen in het Kerkgebouw op woensdag 30 maar 1966, des voorm. 10.30 uur.

1. Openning
2. Notulen
3. Verkiezing van 2 leden van het Comité van voorbereiding der prov. Conferentie door diakenen uit de betrokken classes.
Aftredend zijn: voor de classis Enschede:
br. G. ter Horst.
voor de classis Hardenberg:
br. J. te Rietstap.
(beide broeders zijn herkiesbaar)
4. Financiën
5. Behandeling van ingekomen vragen en/of voorstellen
P a u z e - met gezamenlijke koffietafel
6. Referaat door br. G. A. Brinks te Enschede. Onderwerp „Algemene beschouwingen rond het werk der Diaconie”
7. Bespreking en vragen
8. Rondvraag en vaststelling plaats voor de volgende conferentie
9. Sluiting

KERKNIEUWS

Beroepen te Leerdam (vak. O. Mooiweer): L. W. G. Blokhuis te Zuidhorn.

Bedankt voor Carmen (Manitoba, Can. Ref. Church): Joh. Strating te Alkmaar en Broek op Langendijk.

Eindhoven. De kerkeraad van Eindhoven besprak de gang van zaken op de vergaderingen van de classis N.-Brabant-Limburg d.d. 20 januari en 10 februari. In de bespreking bleek, dat de kerkeraad unaniem de houding van de afgevaardigden van Den Bosch en Tilburg afkeurt. Besloten wordt een brief aan de kerkeraden van Den Bosch en Tilburg te richten, waarin zal worden aangedrongen op bezinning van het door hen ingenomen standpunt, dat deze classis zichzelf onwettig zou hebben gemaakt door de kerk te Breda p/a Ds. Smouter als lid te aanvaarden.

Schiedam. Nog steeds werd in deze rubriek niet opgenomen de tot dusver laatste brief, die de kerkeraad van Schiedam richtte aan de kerkeraad van de syn. geref. kerk ter plaatse. In dit schrijven zegt de kerkeraad geen heil te zien in samenspreking, zolang er nog geen klaarheid bestaat ten aanzien van de leeruitspraken van 1942.

Weliswaar heeft de gereformeerde kerkeraad geschreven, dat in de Gereformeerde Kerken thans alleen instemming behoeft te worden betuigd met de drie formulieren van enigheid, maar aldus de vrijgemaakte kerkeraad, van enig besluit waardoor de leeruitspraken van 1942 „radicaal werden teruggenomen door één uwer synoden en met instemming door u aanvaard, hebben wij nooit vernomen.” Ook betreurt de vrijgemaakte kerkeraad de uitspraak van de gereformeerde kerkeraad, dat de Gereformeerde Kerken in hun Herzien Kerkenordening bij de grondbeginselen der Dordtse Kerkenordening zijn gebleven.

„U zoudt ons wel zeer verblijden als wij uw bereidheid mochten vernemen met de door ons afgewezen leer en orde te breken. Is er wel iets van deze bereidheid bij u, doch kunt u nog niet de goede weg daartoe vinden, zeker dan zouden wij bereid zijn althans daarover een voorbereidende bespreking te voeren. Wij kunnen ons indenken, dat u de bezwaren om tot het afwerpen van zulk een juk, dat u niet past, te komen voorlopig nog al te groot acht. En tenslotte erkennen wij met u, dat er, ook indien u en wij het eerst samen inzake de nieuw ingevoerde leer en regering der kerk als af te wijzen eens zouden zijn, nog heel veel overblijven zou, dat besproken zou dienen te worden.” aldus de kerkeraad der gereformeerde kerk (vrijgemaakt).

Wezep. De kerk van Wezep kwam in het bezit van een nieuw verenigingsgebouw. Het achter de kerk gelegen gebouw, dat een moderne keuken en een zaal met 200-250 zitplaatsen bevat, kan ook worden gebruikt voor vergaderingen, jeugdmeetings en conferenties (aanvragen bij H. Groeneveld, Esdoornstr. 23, Wezep, tel 05207-554). Tijdens de bijeenkomst, waarin het gebouw officieel in gebruik werd genomen, spraken o.m. de pastor loci ds L. J. Goris, de loco-burgemeester van Oldebroek, de heer Akster en architect van der Veen van Hattem. De verenigingen boden allerlei geschenken aan voor de inventaris van het gebouw.

GEREFORMEERDE PERSVERENIGING "OPBOUW"

Aan onze lezers.

Zoals de lezers van ons blad hebben kunnen lezen werd er op de laatste gehouden jaarvergadering van verschillende zijden op aangedrongen ons blad meer bekendheid te geven.

Door onderscheidene broeders werd nl. opgemerkt, dat veel leden van onze kerken "Opbouw" niet kennen. De bezoekers van de vergadering voegden daarop de daad bij het woord. Een collecte voor een ruimere verspreiding van proefnummers van ons blad werd gehouden en deze bracht ruim f 1.250,— op. Vooraf had een broeder, die onbekend wenst te blijven toegezegd, een gelijk bedrag als de collecte zou opbrengen te zullen bijvoegen. Op deze wijze kwam ruim f 2.500,— bijeen.

Wij willen nu bij deze de abonnees van ons blad verzoeken, een opgave te doen van adressen waaraan naar hun oordeel gedurende enige tijd een exemplaar van "Opbouw" kan worden gezonden.

We mogen met dankbaarheid constateren dat het aantal abonnementen van "Opbouw" zich nog steeds in stijgende lijn beweegt. Maar we zouden tijdens de nieuwe jaargang gaarne ook allen bereiken die "Opbouw" nog niet kennen. Daarom deze verspreiding op grote schaal.

Wilt u, gaarne spoedig een lijstje met adressen zenden aan het adres van de secretaris en penningmeester van de Gereformeerde Persvereniging "Opbouw", van Lynden van Sandenburglaan 16 te Utrecht?

Het Bestuur.

Dringend verzoek aan de kerkeraden. Mochten leden van Uw kerk zich gaan vestigen in de kerkelijke gemeente van Heerde, wilt U dan de kerkeraad van Heerde hiervan vooral bericht doen?

Ds. C. A. Versluis. Ds. C. A. Versluis zal op 17 april Australië verlaten en op 10 mei te Vlissingen aankomen. Het bleek niet mogelijk op het Australische vasteland vruchtbare zendingsarbeid te verrichten.

Cand. B. Meijer. Men wordt verzocht preekverzoeken en andere correspondentie, bestemd voor Cand. B. Meijer te Kampen, niet meer te adresseren aan: Vloeddijk 56 te Kampen, maar uitsluitend: p/a Theol. Hogeschool, Broederweg 15 te Kampen. Ook telefonisch is hij slechts te onder het nummer der Hogeschool: 05292-2878.

ADRESSEN

Ds. J. Keuning, Bredestraat 28, Nijmegen.
Haulerwijk, scriba: T. Staal, W. Kroezestr. 7, Waskemeer, Haulerwijk.

Het adres van **ds. H. J. v. d. Kwast** is in verband met restauratie van de pastorie tijdelijk gewijzigd van Aalsmeerderweg 461 in Aalsmeerderweg 559A, pos Aalsmeer, tel 02977-4624.

Alleenstaand onderwijzeres, 55 jaar, wonende in het centrum van het land

ZOEKT CORRESPONDENTIE.

Brieven onder letter D, Adm. „Opbouw”, Slotlaan 220, Zeist.

TE KOOP :

25 JAARGANGEN VAN DE „REFORMATIE” jaargangen 11 t/m 20 gebonden en jaargangen 21 t/m 34, losse nummers, voor totaal f 75.—. Br. onder No 16 Adm. „Opbouw” Slotlaan 220, Zeist.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN OPBOUW

Met 1 april begint de nieuwe jaargang van Opbouw.

Mogen we de lezers die per halfjaar betalen verzoeken hun abonnementsgelden te gireren op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor Opbouw. Ten overvloede vermelden we nog even de prijs.

Voor een geheel jaar f 12.—

voor een half jaar f 6.—

Studenten betalen f 8.—

voor een geheel jaar

Buitenland f 15.—

Australië per luchtpost f 40.—

Andere landen per luchtpost f 25.—

Mogen we op Uw medewerking rekenen?
Hartelijk dank!

De administratie